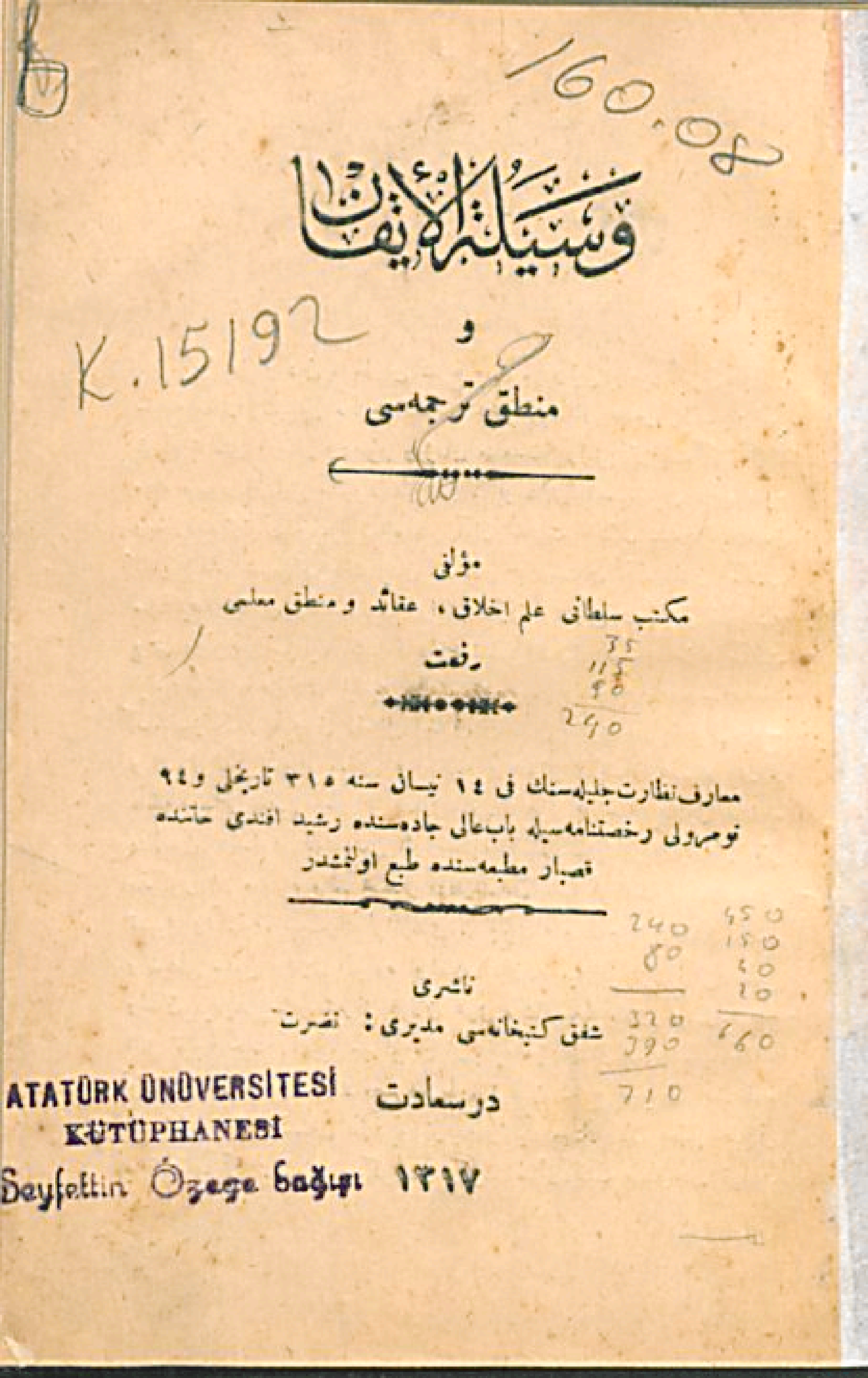

وسیلة الایقان

و

منطق ترجمه‌سی

مؤلفی

مکتب سلطانی علم اخلاق، عقائد و منطق معلمی

رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك فی ۱٤ نیسان سنه ۳۱٥ تاریخلی و ۹٤
نومرولی رخصتنامه‌سیله بابعالی جاده‌سنده رشید افندی خاننده
قصبار مطبعه‌سنده طبع اولنمشدر

ناشری

شفق کتبخانه‌سی مدیری : نصرت

درسعادت

۱۳۱۷

افادهٔ مخصوصه

حامیٔ علم و دین ، حارس شرع مبین ، وکیل پیغمبر گزین اولان خلیفهٔ معظم وشهریار مکرم افندمز حضرتلرینک عصر کمالات پیراسی غبطه بخشای اعصار ودهور و زمان سعادت آراسی ترقیات گونا گونه مهد ظهور اولدیغی مشهود عالمیاندر . بو داعیٔ اصدقلری دخی علوم ومعارفک ترقیاتی خصوصنده شو آمال خیریت اشتمال شاهانه‌یه الدن گلدیکی قدر سعی وغیرت ایدن بندگان جمله‌سندن اولدیغمدن مکتب سلطانیده اخلاق وعقائد دینیه ولسان عثمانی و منطق درسلرینی تدریسه وهر درلو تجارب ایله شاگردانک تعلمنی تسهیله صرف مزید مکنت ایله وظیفهٔ عاجزانه‌می ایفایه چالیشمقده‌یم . بوندن اولجه بضاعه‌مک کفایتسزلکنه باقیه‌رق فضائل اخلاق واخلاق نظری علم احوال روح و اصول تفکر نامیله منطق واخلاقه و دلائل الایقان اسمیله عقائد دینیه‌یه دائر بعض آثار تألیف ایلمش ایدم . بو سنه بشنجی صنفده منطقدن « سلم » نامنده‌کی اثر منظومک تدریسنی تجربه ایلدم . اثر مذکور هم منظوم وهم مختصر اولدیغندن شاگردانک استفاده‌سنی تسهیل وتکثیره سبب اعظم اولدی . چونکه منظوم اولدیغندن حفظ وضبطی سهل وعربی العباره اولمسیله لسان عذب البیانمزک رکن اعظمی ولسان دینمزک اساس شریفی اولان عربی‌یه ممارسه‌یه بادی اولدی . شو ایکی نتیجهٔ حسنه کتاب مذکوری ترجمه‌یه مؤدی اولمغله جناب حقک توفیقندن استعانه ایده‌رک مصرده طبع اولنان شرح بجوریدن استفاده ایله اولاً بونلری لسان عثمانی‌یه ترجمه وثانیاً مهم اولان بعض تحلیلاتی بیان وثالثاً گرک شرح مذکوردن وگرک سائر کتب منطقیه‌دن قواعد مهمهٔ منطقیه‌یی جمع و تألیف ایده‌رک وسیلة الایقان نامیله تسمیه ایلدم .

قواعد منطقیه بر طاقم قوانین عقلیه‌دن عبارت اولدیغندن هر هانکی لسان ایله اولورسه اولسون تحصیلی ممکندر . فقط بزم علم کلاممزه واصول فقهمزه وقوف وآیات کریمه واحادیث شریفه‌دن اصول استنباط احکام منطقک عربی اوله‌رق بیلنمسنه وابسته‌در . بشقه لسان ایله بو فائده استحصال اولنمز بناءً علیه عربی عباره ایله منطق تحصیلی بزجه امور مهمه‌دندر . معلومدرکه بش کره بش یکرمی بش ایدر زیاده ونقصان اولمز بونک کبی قواعد منطقیه دخی مسائل عقلیه و قطعیه‌دن عبارت اولمغله قطعیاً تغیر قبول ایتمز مثلا قیاسلرک ترتیب وتشکیلی صغری وکبراسی حد وسطی و نتیجه‌سی و شرائط صحتی وبر قضیه‌نک عکس وتناقضی بر مفردک کلی وجزئی اولسی کبی مسائل عقلیدر وقطعیدر . مرور زمان واعصار ایله تغیر قبول ایتمز . مکتب سلطانیده بر چوق وقتدنبرو منطق تدریسیله مشغول اولدیغمدن وبر آز فرانسزجه‌یه آشنا اولدیغمدن پارسدن خیلی منطق کتابلری جلب ایتدم واکلایه‌بیلدیکم قدر ترجمه ایتدم ، وبعضی زور عبارلری لسان مذکورده متقدر ذواته ترجمه ایتدیردم و اخلاق نظری و علم احوال روح نام اثرلرمه درج ایلدم بونلرده ایسه بزم منطقلردن قواعد منطقیه‌یه دائر فضله برشی یوقدر . یالکز مقدمه‌لرنده منطقدن معدود اولمیان بعض تدقیقات فلسفیه واردر . او تدقیقات ایسه فلسفه‌یه عائد ومشروع اولان منطقدن زائددر بو حالده آوروپاده هرشی ترقی ایدییور منطقده بویله ترقی ایتمشدر کبی عامیانه برحکم صرف حماقت و جهالتدر . فی الواقع آوروپا منطقیونی منطقک بعض علوم وفنونه تطبیقنده تعمیق افکار ایلمش وامثلهٔ کثیره ایراد ایلمشلردر .

حالبوکه بر فنک قواعدی معلوم اولدقدن او قواعد برر مثال واضح ایله ایضاح اولندقدن صکره هرفنه وکافهٔ احکامه تطبیق ایتمک پک قولایدر . بناءً علیه علمای اسلامیه نوّر الله مراقدهم حضراتی

مثاللری هر کسك آکلایه‌بیله‌جکی صورتده انسان وحجر وشجر کبی شیلری وقیاس استثنائی‌یه مثال ایرادنده شمس طلوع ایدرسه کوندوز اولور . لکن شمس طلوع ایتمشدر کبی هر کون مشهودمز اولان احوال محسوسه ومشهوده‌یی ترجیح واختیار ایتدکلری کبی قیاس اقترانی‌یه مثال ایرادنده عالم متغیردر، متغیر حادثدر، عالم حادثدر کبی باعث سعادتمز واس الاساس دیانتمز اولان بر مثالی ترجیح ایتمشلر بویله بر مثالی استخفاف فکرك مسمومیتنه شاهد قاطعدر بو اثبات واضحه بناءً علم منطق اصطلاحات عربیه ایله تعلیم وتحصیل ایتمك وجیبهٔ ذمتمز بلکه مقتضای دیانتمزدر. ومن الله التوفیق نعم المولی ونعم الرفیق

مکتب سلطانی منطق معلمی

رفعت

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی قد اخرجا   نتائج الفکر لارباب الحجا

« معناسی »

حقیقت حمد ارباب عقله نتائج فکریه‌یی ایجاد واظهار ایدن ذات اجل واعلایه مخصوصدر.

الحمد مبتدا، لله خبر، الذی اسم موصول، قد اخرج صله، نتائج مفعول به صریحی ومضاف التفکر مضاف الیه لارباب اخرجنك مفعول به غیر صریحی ومضاف الحجا محلاً مجرور مضاف الیه (قد) تحقیق افاده ایدر اخرجاده‌کی الف اطلاق وتکمیل وزن ایچوندر . (ال) حرف تعریف جنس ایچوندر. یاخود استغراق ایچونده اولور بوکا کوره معناسی کافه حمد دیمکدر عهد خارجی وعهد ذهنی ایچونده اوله‌بیلور . جنس ایچون اولورسه « الحمدلله قضیه‌سی طبیعیه اولور . استغراق ایچون اولورسه (محصورهٔ کلیه) عهد خارجی اولورسه (قضیهٔ شخصیه) عهد ذهنی ایچون اولورسه (قضیهٔ مهمله) اولور.

(ایضاحی)

ایفای تشکر ایچون یکدیکرینه معناسی قریب اولان درت لفظ استعمال اولنور .

حمد، ثنا، شکر، مدح هر برینک عرفی ولغوی ایکی معناسی واردر .

« حمد » لغتده قصد تعظیمی اشعار ایدن وصف جمیلدر . اصطلاحده (فعل ینبیٔ عن تعظیم المنعم لسبب کونه منعماً) یعنی منعمیتی سببی ایله منعمک تعظیمی انبا و اشعار ایدن برفعلدر .

« ثنا » لغتده ذکر جمیلدر . اصطلاحده ثنا اولنان ذاتک اوصاف برکزیده‌سنی لسان ایله ذکر وانبا ایلمکدر .

« مدح » لغتده جمیل مطلق لسان ایله بیان ایتمکدر . اصطلاحده فضائل وفواضلدن برنوع ایله ممدوحک ممتاز ومختص اولدیغنی اشعار ایدن لفظلردر .

« شکر » لغتجه حمد عرفی معناسنه‌در . اصطلاحده (صرف العبد جمیع ماانعم الله الی ماخلق له واعطی لاجله) یعنی جناب حقک احسان ایتدیکی شیئک کافه‌سنی کندوسی ایچون خلق اولندیغی محله صرف و آنک یولنه بذل ایلمکدر .

(الذی قد اخرج) صله موصولی ایله برابر مشتق قوتنده در یعنی مخرج دیمکدر . مخرج کلمه‌سیله جناب حقک توصیفی اشتهار ایتمدیکندن واسمای حسناده داخل اولمدیغندن بو صفت

ایله توصیف اولنمامشدر . فقط نفس الامرده بو توصیف جائزدر .

قرآن کریمده (والله مخرج ما کنتم تکتمون) بیورلمشدر . فی‌الحقیقه کافهٔ موجودات ومخلوقاتی بحر بی پایان عدمدن ساحهٔ وجوده اخراج ایدن جناب حقدر . (نتائج الفکر) نتیجه‌نک جمیدر . لغةً ثمره وفائده معناسنه‌در . اصطلاحده شرائط لازمه‌سنی جامع اولان ایکی تصدیق معلومدن استخراج اولنان بر تصدیق مجهول دیمکدر . نتائج الفکر قولیله براعت استهلال قاعده‌سنه رعایت بیورلمشدر . چونکه علم منطقدن مقصد تنظیم قیاس ایله انتاج نتیجه‌در . (لارباب الحجا) (ارباب) رب کلمه‌سنک جمیدر صاحب معناسنه‌در . (حجا) حانک کسریله عقل معناسنه‌در . (العقل نور روحانی به تدرک النفس العلوم الضروریه والنظریه) یعنی عقل بر نور روحانیدر . آنکله نفس انسانی علوم ضروریه و نظریه‌یی ادراک ایدر . بو تعریف محققینه کوره‌در . چونکه آنلر نفس انسانی ایله عقل بشقه‌در دیرلر . نفس مدرکدر، عقل آلتدر . بعضیلره کوره نفس ناطقه عقلدن عبارتدر . بونلرجه (العقل نور روحانی به یدرک العلوم الضروریه والنظریه) دیه تعریف اولنور .

وحط عنهم من سمأ العقل
کل حجاب من سحاب الجهل

جناب حق ارباب عقل ایچون سمای معنوی عقلدن جهل
بلوطلری پرده‌سنی ایندیردی وازاله ایتدی .

(اعراب)

وحط جمله‌سی قد اخرج جمله‌سنه معطوفدر . بناءً علیه
بو جمله دخی صله‌در . (واو) عاطفه‌در . (حط) فعل ماضیدر
(عن) حرف جرهم محلا مجرور مفعول به غیر صریح (من)
حرف جر حط فعلنه متعلقدر (سماً) لفظاً مجرور مفعول الیه
غیر صریح یاخود عنهمدن بدل اشتمال طریقیله بدلدر ومضاف
(العقل) لفظاً مجرور مضاف الیه (كل) حط كلمه‌سنك مفعول به
صریحی مضاف (حجاب) مضاف الیه (من سحاب) جار
ومجرور حجابدن حالدر (سحاب) مضاف (جهل) مضاف الیه
ومجرور .

(ایضاحی)

وحط جمله‌سی سببی مسببه عطف قیلنمشدر . اخراج
وایجاد افعال اللهدن اولدیغی جهتله بوراده علیت و سببیت
حكمت ومصلحت معناسنه‌در . زیرا افعال الله معلله بالاغراض
دكلدر . حط ازاحهٔ حسیه معناسنه اولدیغندن ازالهٔ معنویه‌یی
ازاحهٔ حسیه‌یه تشبیه طریقیله استعاره اولنمشدر. بعده حط استعارهٔ
تبعیه قلنمشدر یاخود اطلاق مناسبتیله مجاز مرسلدر. یوقاریدن
اشاغی‌یه ایندیرمك معناسنه اولان حط ذكر اولندقدن صكره
مطلق ازاحه وازاله قصد بعده ازاحهٔ معنویه مراد اولنمشدر.

(سماء العقل) مشبه بهك مشبهه اضافتی قیلنمشدر . چونكه
عقل شموس معنویه‌نك محل طلوعیدر سما ایسه شمس ظاهرینك
محل طلوعیدر .

حجابده استعارهٔ مصرحه واردر (سحاب الجهل) مشبه
بهك مشبهه اضافتی قیلنمشدر. (جهل) جهل بسیط ومركبدن
اعمدر شارح بجوینك مركبه تخصیصی نابجادر .

حتی بدت لهم شموس المعرفه
رأوا مخدراتها منكشفه

حجاب جهلك ازاله‌سیله ارباب عقله معرفت شمسلری
ظهوریله علم ومعرفتك مخدرات مستوره كبی اولان مسائل
غامضه‌سی منكشف اولدیغی حالده آنلره نمایان اولدی .

(اعراب)

حتی حروف معانیدن الی یاخود فای تفریعیه معناسنه‌در .
اعرابدن حظی یوقدر (بدت) فعل ماضی (لهم) حرف جر
هم مجروردر . بدت فعلنك مفعول به غیر صریحی (شموس)
ینه فعل مذكورك فاعلی جمله‌سی فعلیه‌در (شموس) مضاف
(المعرفة) مضاف الیه (رأوا) فعل تحتنده مستتر ضمیر ارباب
عقله راجعدر . جملهٔ فعلیه (مخدرات) مفعول به صریحی
ومضاف (ها) ضمیر محلاً مجرور مضاف الیه (منكشفه)
مخدراتك هیئتی بیان ایچون ذكر اولنمشدر . حالدر .

(ايضاحى)

(شموس المعرفة) مشبه بهك مشبهه اضافتى قبيلندر (مخدرات) مرأه مستتره معناسنه استعاره مصرحه تبعيه‌در . مخدرات كلمه‌سنك ها ضميرينه اسنادى بو استعاره‌نك قرينه‌سيدر . رؤيت وانكشاف ترشيحدر بزم مسلك شمسى‌ني تشكيل ايدن شمس مفرد ايكن جمع صيغه‌سيله ارادى تعظيم ايچوندر ياخود افق مرئى و محل طلوع اخباريله‌در .

نحمده جل على الانعام

بنعمة الايمان والاسلام

نعمت ايمان واسلام ايله انعامندن طولايى جليل اولان جناب حقه حمد وثنا ايده‌رز .

(تحليل)

(نحمد) فعل مضارع تحتنده مستترضمير ايله جملهٔ فعليه‌در . (ه) ضمير محلاً منصوب مفعول به صريحدر (جل) فعل ماضى تحتنده مستتر فاعل ضميرى جناب حقه راجعدر و(جملهٔ فعليه در (على) حرف جر (ال) حرف تعريف (انعام) لفظاً مجرور وعلى ايله مفعول به غير صريحدر . ياخود على لام التعليل معناسنه مفعول‌له دخى اولور . للانعام ديمكدر . (بنعمة) باحرف جر انعام مصدرينه متعلقدر . نعمة لفظاً مجرور با ايله مفعول به غير صريحدر . (ال) حرف تعريف (ايمان) مجرور ومضاف اليه (واو) عاطفه (ال) حرف تعريف

(اسلام) ايمان اوزرينه معطوفدر واو عاطفه واسطه‌سيله مضاف اليه مؤلف ايكى كره حمد ايلدى . برى جملهٔ اسميه ايله ابتداى كتابده ديكرى جملهٔ فعليه ايله بو بيتده جملهٔ اسميه دوام وبيان معناسنى افاده ايلديكندن ذات اجل واعلانك دائما حمد حقيقى‌يه استحقاقنى اشعار ايلدى . وايكنجى حمد انعام واحسان مقابلى اولديغنى اشعار وجملهٔ فعليه ايله حمدك اناً فاناً تجددينى اظهار وايكى طريق ايله‌ده نائل ثواب اولمنى قصد واختيار ايلدى . وجمع متكلم صيغه‌سيله ارادى تعظيمه دلالت ايچوندر . جناب حقك عظمت كبرياسنه لايق بر صورتده وثنايه يالكز مقتدر اوله‌ميوب باشقه‌لرينك معاونتيله اظهار شكر ايده‌ميه‌جكنى اشعار ايچوندر .

(نعمة الايمان) تركيبى اضافت بيانيه‌در . چونكه نعمت ظاهريه وباطنيه‌يى شامل اولديغى ايچون اعمدر . ايمان اخصدر . (والاسلام) ونعمة الاسلام تقديرنده اولمغله بونك دخى اضافتى نعمة الايمان كيدر . ايمان ايله اسلام وجوداً بربرينى مستلزمدر . يعنى برذاتده ايمانك وجودى اسلامك وجودينى استلزام ايدر مؤلفك ايمان واسلامى ذكر ايلمسى مفهومجه يكديكرينه مغاير اولديغيچوندر .

ايمان لغتده مطلق تصديقدن عبارتدر . شرعده حضرت فخر كائناتك من طرف الله تبليغ ايتديكى شيلرى بالضروره اذعان وتصديقدر . اسلام انقياد معناسنه‌در . اسلام شرعاً

جناب رسالتمآب افندمزك من طرف الله تبليغ بيوردبغى
شيلره انقياد وتصديق ايتمكدر .

بوراده اسلامدن مقصد اسلام كامل وحقيقى معناسنه‌در.
انقياد ظاهرى معناسنه دكلدر .

چونكه [قالت الاعراب آ . .] آيت كريمه‌سنك مقتضاسى
اوزره انقياد ظاهرى معناسى مفيد اولان اسلام ايله ايمان
بر دكلدر .

من خصنا بخير من قد ارسلا
و خير من حاز المقامات العلا

او محمود اولان الله بر ذات عظيم الشاندر كوندرديكى
ذاتك يعنى حضرت محمدك خيرتيله بزى ممتاز و مقامات عاليه‌يى
حائز اولان ذات رسالتمآبك بركتيله سرفراز ايلدى .

مقدر هو ضميرى بيت سابقده تحميدى مراد اولان ذات
بارى‌يه راجعدر (خصنا) فعل ماضى مفرد غائب تحتنده مستتر
اولان ضميرى من ه راجعدر جمله‌سى صله‌در (نا) ضميرى
بارزى مفعول به‌در. (بخير) باحرف جرى خص فعلنه متعلقدر .
خير اسم تفضيل ومضاف اصلى اخيردر . (من) محلاً مجرور
مضاف اليه‌در (قد) تحقيقيه اعرابى يوقدر (ارسل) فعل ماضى
مجهول مستتر ضميريله صله واو عاطفه (خير، من) مصراع
اولده‌كى خير من كبيدر (حاز) مستتر ضميريله صله‌در . (المقامات)
جمع مؤنث سالم حاز فعلنك مفعول به صريحيدر. العلا مقاماتك

صفتى وعليا كلمه‌سنك جمعيدر . خير كلمه‌سى برنجى مصراعده
خيره معطوف اولورسه مجرور اولور لكن مرفوع اوله‌رق
مبتداى محذوفه خبر اولورسه دها زياده تعظيمى مشعر
وانسبدر. بخير كلمه‌سنده با اكثره كوره مقصوره داخلدر (انه
صلى الله م مقصور علينا لايتعد الى غيرنا) ديمكدر مقصوره داخل
اولديغنه كوره نظماً بو تركيبك معناسى حضرت فخر كائنات
افندمز حضرتلرينك خيريت وبعثتى بزه مقصوردر باشقه‌سنه
تجاوز ايلمز ديمكدر . اولى اولان مقصوره عليه داخل
اولمسيدر . (والمعنى على هذا ان الله تعالى قصرنا عليه صلى
الله عليه وسلم لاتتجاوزه الى غيره من الرسل) يعنى بوكا كوره
تركيبك معناسى جناب حق بزى حضرت محمد ع م ده قصر ايلدى
باشقه پيغمبرلرك شرعى واحكامى منقضى اولديغندن آنلره
اتباع ايده‌ميز .

فى الواقع معناى ثانى دها مناسبدر . چونكه جناب فخر
كائنات كافهٔ عالمينه رحمت و (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك)
سرينه مظهر اولديغندن باعث خلقت عالمدر. (كانه شمس فضل هم
كواكبها يظهرن انوارها للناس فى الظلم) پيغمبران سائره‌يه
نسبتله شمس تابان كبى اولوب كافهٔ انبياى ذيشان حضرتلرينك
نورى نور نبوت محمددن مقتبسدر. بناءً عليه محمد عليه السلام
سائر پيغمبرلره باعث خير اولديغى كبى مشار اليهم واسطه‌سيله
خيريت دثار اولمسى امتلرينه دخى شاملدر . بعثت نبويه‌دن

صكره نبى بشر امت دعوت وامت اجابت نامليريله ايكى قسمه
منقسم اولمغله امت اجابته باعث سعادت دارين وامت دعوت
ايچونده سبب سعادت دنيويه‌در چونكه بعث نبويدن صكره
طرف سمادن آتش ياغمق و مسخ اولنمق، يره باتمق باد صرصر
ايله بر قومك مجموعى هلاك اولمق كبى آفاتدن امت دعوتده
تخليص كريبان ايلمشدر .

محمد سيد كل مقتفى

العربى الهاشمى المصطفى

حائز مقامات عاليه اولان ذات آثار سنيه‌سنه اتباع اولنمش
كافهٔ مخلوقاتك سيدى محمد عليه السلامدر . كنديلرى قوم
نجيب عربه منسوب هاشمى قبيله‌سندن مصطفا ومختاردر .

(محمد) بدل ياخود عطف بياندر . مبدل منه (من)در
مبتداى محذوفه خبر اولمسى انسبدر چونكه دها زياده تعظيمى
مشعردر . (سيدكل) تركيب اضافى (سيد) من جهت الاعراب
بدل ياخود عطف بياندر (مقتفى) متبوع معناسنه اسم مفعول
وبدلدر مبدل محمد لفظ شريفدر .

حضرت فخر كائناته سيد كل قوليله (انا سيد ولد بن آدم
يوم القيامة ولافخر) حديث شريفنه رمز بيورلمشدر. (العربى)
مبتداى محذوفه خبر ياخود صفتدر قوم نجيب عربه منسوب
ديمكدر .

(الهاشمى) هاشم قبيله‌سنه منسوب ديمكدر . اعرابى.

العربى كبيدر. افندمز (ع م) حضرتلرى بن عبدالله بن عبدالمطلب
بن هاشمدر . عربى‌نى هاشمى‌يه تقديم اولا تعميم ثانياً تخصيص
قبيلندن اولمغله تعظيمى مفيددر . مثلا فلان آدم عالم نحريردر
دينلور نحرير عالمدر دينلمز . اكر نحرير اولا ذكر اولنورسه
اندن اعم اولان عالمى ذكره حاجت قالمز .

(وكان رسولاً نبيا) آيت كريمه‌سنده اخص اولان رسولى
تقديم محضا حضرت محمد عليه السلامده‌كى نبوتك رسالته مقارن
اولديغنى بيان ورتبهٔ رسالتك اعظميتنى اشعار ايچوندر .

(المصطفى) اعرابى الهاشمى صفتنك اعرابى كبيدر معناسى
مختار ديمكدر .

بو صفتله (ان الله اصطفى كنانه من ولد اسماعيل واصطفى
قريش من كنانه واصطفى من قريش بنى هاشم واصطفانى
فانا خيار من خيار من خيار) حديث شريفنه اشارت بيورلمشدر.
معناى شريف حديث (جناب حق ولد اسماعيلدن كنانه‌يى
وقريشى كنانه‌دن وقريشدن بنى هاشمى و بنى هاشمدن بنى
مختار وممتاز قيلمشدر بن خيرليلردن خيرليم) بو حديث شريف
ايله صلى الله عليه وسلم حضرتلرى تحديث نعمت بيورمشدر .

برنجى (خيار) كلهٔ شريفه‌سى حضرت فخر كائناتدن
ايكنجيسى بنى هاشمدن اوچنجيسى قريشدن كنايه‌در .

صلى عليه الله مادام الحجا

يخوض من بحر المعانى لججا

« معناسی »

جناب رب منان حضرت فخر كائناته تصليه و ترحم ايلدی
(ايلسون ديمكدر) عقل بشر دريای معانيدن لجه‌لره طالديغی
مدتجه يعنی عقل بشر دريای معانيده شناورلك ايتديكی مدتجه
جناب واجب‌الوجود حضرتلری حضرت محمد عليه‌السلامه صلاة
و سلام ايلسون (صل) فعل ماضی امر غائب معناسنه الله فاعلی
(عليه) ده حرف جر ضميری محلاً مجرور حضرت فخر كائناته
راجعدر . (يخوض) فعل مضارع تحتنده‌كی ضمير مستتری حجايه
راجع و فاعلدر . جمله حاليه (من) حرف جر المعانی مشبه بهك
مشبهه اضافتی قبيلندندر .

لججا يخوض فعلنك مفعول بهی لجج لجه‌نك جمعيدر . مأ
مضطرب عظيم معناسنه‌در . بوراده مسائل معناسنه استعاره
مصرحه‌در . بحر استعاره‌نك قرينه‌سيدر . يخوض ترشيحدر .

(معانی) مصراع اولده‌كی (صلی‌الله) جمله‌سی لفظاً خبر
معناً انشادر .

(صلوة) جناب حقه نسبت اولنورسه رحمت ملائكه‌يه
نسبت اولنورسه استغفار مؤمنيندن دعا واستعطاف معناسنه‌در .

وآله و صحبه ذوی الهدی
من شبهوا بالانجم فی الاهتدا

« معناسی »

جناب حق حضرت محمد عليه السلامك صاحب هدايت

اولان آل و اصحابنه تصليه ترحم ايلسون‌كه او صحابهٔ كرام
اهتداده انجم اشعه‌داره تشبيه اولنديلر .

(وآله) واو عاطفه آل كنـدی لفظندن مفردی اولميان
اسم جمعدر . عليه كلمه‌سنده‌كی ضمير مجروره معطوفدر . نحويوندن
اهل تحقيقه كوره جار اعاده اولنميه‌رق مجرور سابقه عطف
جائزدر . نته‌كيم (يتسائلون به والارحام) نظم جليلنده (ارحام) ی
اسره ايله قرائت (به) ضمير مجرورينه عطف طريقيله‌در .
(آل) فخر كائنات افندمز حضرتلرينك اقاربيدر . اتقيای امت
ياخود امت اجابت مراد ايتمكده جائزدر . بوجواز احتماللردن
برينك قصد اولنديغنی مشعر قرينه‌نك عدم وجودی وقتنده‌در .
اكر قرينه وارسه يالكز بر معنای معين قصد اولنور .
(وصحبه) نك اعرابی (وآله) نك اعرابی كبيدر .

صحب اسم جمعدر . واحدی صاحبدر . (صحابه) حضرت
محمد عليه السلام ايله بر لحظه اولسون شرف ملاقاته نائل اولان
ذاتدر . فقط جناب پيغمبرك رسالتنه ايمان شرطدر . مميز يعنی
عاقل بالغ اولمق ذات رسالتمآب افندمز حضرتلرندن حديث
شريف استماع ايتمك شرط دكلدر .

انبيا ايله ملائكه‌دن بشقه‌لرينه تصليه اوله‌مز آنجق مصنفك
قولنده اولديغی كبی انبيايه تبعيتله اوله‌بيلير . (ذوی الهدی)
صحبك صفتيدر ذوی مضاف هدی مضاف اليه . هدايت اهل
سنته كوره الدلالة علی طريق توصل الی المقصود وصل بالفعل اولمه

يصل) يعنى هدايت مقصوده ايصال ايدن طريقه دلالتدر . استر بالفعل ايصال ايتسون ايستر ايتمسون بو حالده هدايت دلالت موصله دلالت غير موصله ناميله ايكى قسمه تفريق اولنور . (واما ثمود فهديناهم) نظم جليلنده‌كى هدايت غير موصله‌در . انك لا تهدى من احببت ولكن الله يهدى من يشا) آيت كريمه‌سنده‌كى ايكنجى هدايتدن مقصد هدايت موصله‌در .

(من شبهوا) جمله‌سى صحبك صفتيدر . (فى الاهتدا) شبهوا فعلنه متعلقدر ومفعول فيه‌در مشبه به ايله مشبه بيننده‌كى جهت جامعه ايصال مقصده سببيتدر .

بومصراع جناب حقك حضرت فخر كائناته خطاباً (يا محمد اصحابك عندى كالنجوم فى السماء بعضها اضوء من بعض فمن اخذ مما اختلفوا فيه فهو على هدى من عندى) يعنى يا محمد سنك اصحابك سماده‌كى يلديزلر كيدر . آنلرك بعضيلرى بعضيلرندن ضيادار‌در . آنلرك اختلاف ايتديكى شيدن برينى اخذ ايدن بنم طرفمدن مظهر هدايت اولور . (واصحابى كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم) يعنى (بنم اصحاب كرامم نجوم كيدر . هانكيسنه اقتدا ايدرسكز هدايت بولورسكز) . حديث شريفلرينه اشارتدر .

وبعد فالمنطق فى الجنان
نسبته كالنحو فى اللسان

بسمله‌دن وايفاى حمد واداى تصليه‌دن فارغ اولدقدن صوكره ديرمكه منطقك عقل وفكره نسبتى لسانده نحو كيدر . واو

ابتدائيه اما مقامنه قائم و اما بعد مقامنده‌در . بعد ظروف زمانيه‌دن ضم اوزرينه مبنى عارض اقول فعلنك مفعول فيهى بعد البسمله والحمدله والصلوه له ديمكدر . اما بعد عباره‌سى بر جمله‌دن جملهٔ آخره انتقال ايچون استعمال اولنور . بلاغتجه اسمنه فصل الخطاب تعبير اولنور . (فالمنطق) فاقول المنطق تقديرنده المنطق مبتدا مقدر نسبته خبريدر . كنسبة النحو ديمكدر . (للجنان) جار ومجرور حالدر . ذى الحال مبتدادر . جنان ذهن وعقل معناسنه‌در .

تعريف منطق (حدا) (علم يبحث فيه عن المعلومات التصوريه والتصديقيه من حيث انها توصل الى امر مجهول (رسما) آلة قانونية يعصم مراعتها الذهن عن الخطأ فى الفكر) منطق بر علمدر كه معلومات تصوريه و تصديقيه‌دن بحث ايدر . آنك قواعد مخصوصه‌سنه رعايت تفكرده واقع اوله‌جق خطادن ذهنى محافظه ايدر .

معلومات تصوريه اقيسه‌نك تشكل ايده‌جكى وموقوف عليهى بولنان الفاظك معنا جهتيله دلالتك انواعى مفرد ومركب كلى وجزئى ، ذاتى ، وعرضى ، جنس ، نوع ، خاصه ، عرض ، عام ، تعريف وتقسيم كبى احوالندن عبارتدر .

معلومات تصديقيه قضايا ، احكام قضايا عكس واقيسه وشرائطندن عبارتدر .

منطقك موضوعى معلومات تصوريه و تصديقيه‌در . غايت وفائده‌سى فكرى عصمتدر .

منطق تلفظه اطلاق اولنديغى كبى ادراكه و قوهٔ عاقله‌يه‌ده
اطلاق اولنور . بو فن ايله ادراك قوت پذير اولور قوهٔ عقليه
تكمل ايدر . بوراده‌كى منطقدن مراد معناى ثانيدر . بعض
فرنكيلر غريبونك بو علمه (لوژيك) تعبيرى طوغريدر .
(منطق) تعبيرى خطادر ديه‌لرى جهل مركبدر حكماى
عرب عقله نفس ناطقه ديرلر . ذاتاً محاكمهٔ عقليه‌يه مقارن
اولميان اقوال اصوات حيواناتدن معدوددر .

فيعصم الافكار عن غي الخطا
وعن دقيق الفهم يكشف الغطا

علم منطق افكارى ضلالت ، خطادن محافظه ايدر ومفهوم
دقيقدن اورتوبى آچار فا تفريعيه‌در يعصم فعل مضارع ضمير
مستترى منطقه راجعدر . جملهٔ فعليه‌در . (الافكار) مفعول به
صريح عن غي الخطا مفعول عنه‌در . شرعاً عصمت (الحفظ
من الشيء مع استحالة وقوعه من المعصوم) يعنى برشيدن محافظه
دركه او شيئك معصومدن وقوعى مستحيل اوله .

بوراده عصمت معناى لغويجه مطلق حفظ معناسنه‌در .
معناى شرعيجه معصوم معناسنه دكلدر . چونكه بو معناجه
عصمت انبياى ذيشان ايله ملائكهٔ كرامه مخصوصدر . (افكار)
فكرك جمعيدر . فكر لغةً (حركة النفس في المعقولات) معقولاتده
نفسك حركتيدر . اصطلاحاً (ترتيب امرين معلومين ليتوصل
بها الى امر مجهول) بر امر مجهوله واصل اولمق ايچون ايكى

امر معلومك ترتيبيدر . (عن غي الخطا) غي ضلالت معناسنه
هدايتك ضديدر . غي الخطا شجر اراك قبيلندن اعمك اخصنه
اضافتى واضافت بيانيه‌در .

(وعن دقيق الفهم) واو يكشف فعلنه داخلدر . دقيق الفهم
صفتك موصوفنه اضافتى قبيلندندر . فهم مفهوم معناسنه اصل
كلام (ويكشف الغطا عن المفهوم الدقيق) در . بو كلامده استعاره
مكنيه وتخييليه واردر . مفهوم دقيق شيءٔ مغطى ومستوره تشبيه
اولنمش مشبه به اولان شيءٔ ترك اولنه‌رق استعاره مكنيه اولمشدر .
مشبه بهك لوازمندن اولان غطا مشبهه اثبات ايله ، استعارهٔ
تخييليه حاصل اولمشدر . كشف ترشيحدر .

فهاك من اصوله قواعداً
تجمع من فنونه فوائداً

علم منطقك اصول و ضوابطندن قواعدى اخذ ايله كه آنك
فنون و قواعدينى آله‌سين يعنى ضبط ايده‌سين .

« فهاك » فا ايضاح ايچون يعنى شرط محذوفى اظهار
وايضاح ايچوندر . تقديرى (اذا اردت هذا الفن لما علمت من
ان ثمرته كذا وكذا فخذ من اصوله ديمكدر .

(هاك) اسماء افعالدن خذ معناسنه‌در . ياخود ها حروف
تنبيه (ك) خطابيدر . (من اصوله) من بيانيه ياخود تبعيضيه
در (اصوله) تركيبى اضافت بيانيه‌در . چونكه اصول قواعد
كليه معناسنه‌در وضمير منطقه راجع اولمغله بو دخى قواعددن
عبارتدر . اكر منطق مسائل جزئيه وقواعد كليه‌دن عبارت

ايسه خاتم فضه كبي بينلرنده عموم وخصوص من وجه واردر . ايكي تقديرده كورهده اضافت بيانيه اولور .

[قواعد] قاعدهنك جمعى واسم فعل اولان هاكنك مفعول به صريحيدر .

[تجمع] فعل مضارع مفرد ومؤنث غائب ضميرى قواعده راجعدر . ومخاطب اولمقده جائزدر .

[من فنون] فنك جمعى وتجمع فعلنك مفعول به صريحيدر .

(فائده) لغةً علم ومالدن وامثالندن استفاده ايديلان شيدر . اصطلاحاً (المصلحة المرتبه على الفعل من حيث انها ثمرته ونتيجته) يعنى نتيجهٔ فعل اولمق حيثيتيله فعل مذكوره ترتب ايدن مصلحتدر .

(غايه) مطلقا ايشدكدن صكره حاصل اولان مصلحتدر .

(غرض) فاعلك مقصودى اولمق جهتيله فعله ترتب ايدن مصلحتدر .

(علة غائيه) فاعلى او ايشى ايشلمهيه باعث مصلحتدر .

بو درت كلمه بالذات مصاجه متحد و مصلحتدن عبارت ايسهده بالاعتبار مختلفدر . ايكى اولكيسى اعم صكرهكيلر اخصدر. مثلا بركيمسه صو ايچون قويو قازارده حين حفرده بر دفينه آلتون بولورسه بو دفينهيه فائده وغايه دينور . فقط غرض وعلت غائيه دنيلهمز .

سميته بالسلم المرونق . . . يرقى به سماً علم المنطق

بن بوكتابى سلم اسميله تسميه ايلدم. زيرا سلم ايله سما كبى اولان علم منطقه ترقى اولنور . (سميته) فعل وفاعل جملهٔ فعليه ضمير بارز (مؤلفه) راجع مفعول به در. بالسلم مفعول به غير صريح سلم كوز ايله كورينن محسوساتده يوقارىيه چيقمق ايچون استعمال اولنان آلت ونردباندر بوراده استعارهٔ مصرحه واردر. بو استعاره استعمال اولده ملحوظدر . فقط صكرهدن علميت طريقيله حقيقت عرفيه اولمشدر. اعلام منقوله قبيلندندر. (المرونق) اسم مفعول مزين معناسنه بعض نسخهده منورق وارد اولمشدر. بودخى مزين معناسنهدر. (يرقى) فعل مضارع مجهول بالادهكى استعارهٔ مصرحهنك ترشيحيدر . (به) ضمير سلمه ياخود مؤلفه راجعدر. سماً كوك معناسنه مشبه به علم منطق مشبهدر .

والله ارجوان يكون خالصاً
لوجهه الكريم ليس قالصاً

بو تأليفك فائدهسى ناقص اولميوب خالصاً لوجه الله اولمسنى آنجق جناب حقدن اميد ورجا ايدرم (واو) عاطفه فى الاصل ارجو فعلنه داخلدر وارجو الله ديمكدر . الله لفظ شريفى تعظيماً منصوبدر .

مفعوليت اوزره منصوبدر ديمك مخل آداب عبوديتدر . لفظهٔ جلالهنك ارجو فعلنه تقديمى حصر ايچوندر. يعنى رجام حقه منحصردر باشقهسندن رجا ايتمم ديمكدر .

رجا امل معناسنه‌در . اسبابه تشبث شرطيله اكر اسبابه
تشبث اولنمز ايسه طمعدر بعض اهل لغته كوره رجا ايله طمع
بيننده عموم وخصوص مطلق واردر . يعنى طمع مطلقا املدر
اسبابنه توسل اولنسون اولنمسون (ان يكون) تأويل مصدرايله
محلاً منصوب مفعول‌به‌در .

كون افعال ناقصه‌دن اسمى ضمير وخبرى (خالصا) در .

(خالص) عمل خالص ديمكدر بوراده‌كى مقدر اولان عمل
اشبو كتابه ـسى وعمل وآنى تأليفدن عبارتدر . (خالص) حب
شهرت ومحمدت كى اعمـالى خبط و محو ايدن مكدراتدن تميز
اولمقدر. لوجهه الكريم لذاته الكريم معناسنه تركيب وصفيدر.

لوجهه يكون فعلنه متعلقدر . (ليس قالصاً) ليس افعال
ناقصه‌دن. قالصاً خبرى قالص لغتده ناقص معناسنه‌در. بوتركيب
ان يكون خالصاً تركيبنى تأييد ايچون ذكر ايدلمشـدر . قالص
لغتده دوه‌نك ايكى دوداقلرندن برينك ديكرندن ناقص اولمسيدر.
صـكره مطلق ناقص مراد اولنمش بعده لغتده ناقص معناسى
مراد اولندرق اطلاق وتقييد علاقه‌سيله مجاز و‌ـل اولمشـدر .
مطلقا نقصانده مشابهت اراته‌سيله استعاره مصرحه دخى اوله
بيلور .

وان يكون نافعاً للمبتدى
به الى المطولات يهتدى

سـلمك ياخود بو تأليفك مبتديلره نافع اولمسنى جنـاب

حقدن اميـد ايده‌رم چونكه بونكله مطولاته اهتـدا حاصل
اولور. يعنى كتب مطولات منطقيه‌يه وقوف استحصال اولنور.

(وان يكون) آه ان يكون خالصاً قولنـه معطوفدر .
للمبتـدى جار ومجرور نافعا كلمه‌سـنه متعلقدر . مبتـدى علمك
كوچكلرينـه بدأ و مباشرت ايدن ذات ديمكدر . مؤلفك بو
دعاسى قرين قبول اولوب بك چوق كيمسه‌لرك بو كتـابدن
استفاده‌سى علماى مصريه‌جه مشهور ومشاهد وكرامته محمولدر.

(فصل فى جواز الاشتغال به)

بوفصل علم منطق ايله اشتغالك جوازى بياننده‌در

(والخلف فى جواز الاشتغال) وبه على ثلاثه اقوال) منطق
ايله اشتغال وعدم اشتغالك جوازنده اوچ قول واردر .

(خلف) اختلاف معناسـنه اسم مصـدر مبتدا فى جواز
الاشتغال ظرف مستقر خلف كلمه‌سنك صفتى جواز الاشتغال
مصدرك فاعلنه اضافتى بوراده وفى عدمه مقدردر. يعنى اشتغالك
جواز عدم جوازى ديمكدر به ضميرى منطقه راجعدر واشتغالك
مفعول بهى‌ در .

وعلى ثلثة اقوال» على ثلاثه جار مجرور ظرف مستقر خبر
(ثلثه اقوال) تركيب اضافى (ثلاثه) كلمه‌سنى تنوين ايله قراءة
دخى جائزدر . اقوال بوكا كوره بدلدر .

فابن الصلاح والنواوى حرما
وقال قوم ينبغى ان يعلما

ابن الصلاح وامام نواوى حضرتلرى منطق ايله اشتغالى
حرام قيلديلر . بر قوم علم منطقك بيلنمسى لايقدر ديديلر .

قابن ده فافصيحه‌در اذا اردت بيان ذلك تقديرنده (ابن
صلاح) و نواوى حرما فعلنك فاعليدر جملهٔ فعليه‌در . امام
نواوى اسمى محى الدين مشهور ومبارك تصانيف صاحبى نووى
شام قريه‌لرندن برقريه‌در . سيد شريف و سعدالدينك مصر
قريه‌لرندن ديه‌لرى شارح بجوى خطايه نسبت ايديور نواوى
اسم منسوبدر .

(ا) ابن الصلاح اسمى تقى الدين عمر كردى الاصلدر نحو
واصول تفسيره عارف وفقيه و ذات الصلاح بر ذات عاليقدردر .
بشيوز آلتمش آلتى تاريخنده ارتحال داربقا ايلمشدر .

بونلرك منطق ايله اشتغال ايتمه‌يى تجويز ايتمه‌لرى ضلالته
فلاسفه ايله قاريشديق اولان منطق ديمكدر . ضلالت فلاسفه
ايله حصر اشتغال ايدنلرك ذهننده بعض عقائد زائفه وباطله
تمكن وتقرر ايدر . معتزله‌نك حصول نتيجه توليد طريقيله
ديه‌لرى كبى (و قال قوم ينبغى) قومدن مراد امام غزالى
حضرتلريله اكا تابع جماعت علمادر . امام غزالى (من لامعرفة
له بالمنطق لاصحة لعلمه) يعنى منطق بيلميان آدمك علمنده صحت كامله
ووثوق تام يوقدر بيورمشدر . (ان يعلما) يعلم مضارع مجهولدر .

والقولة المشهورة الصحيحه
جوازه لكامل القريحه

مشهور وصحيح اولان قول قريحهٔ كامله وعقل سليم صاحبى
اولان ذات ايچون منطقله اشتغالك جوازيدر . (والقول) مبتدا
جوازه خبر (المشهوره الصحيحه) صفت (جوازه) شرعاً جواز
ديمكدر . بوكا كوره واجب وياخود ندب اولمق احتماللرى
واردر . (لكامل القريحه) لشخص كامل القريحه ديمكدر .
موصوفى محذوفدر . كامل القريحه صفتك موصوفه اضافتى
قبيلندن اضافت لفظيه‌در قريحه صودن اوّلا استنباط اولنان بر
پارچه‌در . مجازاً علمدن اول استنباط اولنان شى معناسنه
استعمال اولنمشدر . ثانياً عقل معناسنه استعاره اولنمشدر .
صو جسمك حياتنه سبب اولديغى كبى علم دخى روحك حيات
معنويه‌سيدر . علمسز روح ميت منزله‌سنده‌در . نفعى يوقدر
بو استعاره‌دن صكره معناى مجازى معناى حقيقى منزله‌سنه
تنزيل ايله ايكنجى دفعه علم عقله تشبيه اولنه‌رق استعارهٔ مصرحه
حاصل اولمشدر . ياخود اطلاق وتقييد مناسبتيله مجاز مرسلدر .
بو وجهله استعمالدن صكره قريحه‌نك عقلده استعمالى حقيقت
عرفيه‌در .

تمارس السنة والكتاب
ليهتدى به الى الصواب

منطق ايله حديث شريف وكتاب مجيده ممارسه حاصل
اوليجيدر .

بناءً عليه بونكله صوابه اهتدا حاصل اولور .

ممارس السنه مبتداى محذوفه خبردر. ممارسه كسب اختصاص ايتمك وآلشمق معناسنه‌در بو كسب اختصاص عقائد حقه‌يى عقائد باطله‌دن تفريق جهتيله‌در . لغت اسباب نزول ناسخ ومنسوخ و سائره جهتيله دكلدر . بونلر منطقه توقف ايتمز . مثلا علم كلام مسائلندن رؤية الله بحثنده معتزله طائفه‌سى ديرلركه جناب حق جسم اولمديغندن رؤيت اولنه‌مز .

(الله لايرى لانه ليس بجسم ولا قائم به وكل ما كان كذلك لايرى الله لايرى) يعنى الله تعالى كورلمز زيرا الله جسم وجسم ايله قائم دكلدر . بويله اولميان شيلر كورلمز . الله تعالى كورلمز ديرلر . معاشر اهل سنت انلره مقابله ايله ديرلركه (الله موجود وكل موجود يصح ان يرى الله يصح ان يرى) .

يعنى جناب حق موجود در . هر موجودك كورلمسى صحيح اولور الله تعالى حضرتلرينك كورلمسى ده صحيح اولور . بوندن بشقه (وجوه يومئذ ناضره الى ربها ناظره) آيت كريمه‌سى (و ستروت ربكم كما ترون القمر ليلة البدر) حديث شريفى وامثالى جناب حقك رؤيت اولنمسنى صراحةً ناطقدر .

معتزله‌نك تقدير ايتدكلرى قياسك كبراسى باطلدر .

انواع العلم الحادث

علم حادثك انواعى

حادث قيديله جناب حقك علمى خارجدر . چونكه علم

الهيده تقسيم آتى جارى اولامز . تصور وتصديق ادراك ايله منقسمدر ادراك نفسك تمام معنايه وصوليدر .

نفسك تماماً وصولى وصور معلوماتك نفسده انطباعيدر .

بوايسه جسمك خاصه‌سندندر جناب حق جسم وجسمانى اولمقدن منزهدر . علماى اصولينه كوره علمك تعريفى نسبت تصديقيه‌يى ادراكدن عبارتدر . بوراده تقسيم آتى قرينه‌سيله مطلقا ادراكدن عبارتدر .

ادراك مفرد تصوراً علم

و درك نسبة بتصديق وسم

يالكز مفردى ادراك تصورى ونسبى ادراك علم تصديقيدر . (ادراك مفرد) مفردى ادراكدن مقصد على وجه الاذعان نسبت خارجيه‌يه تعلق اولميان ادراكدر . يعنى يالكز موضوعى وياخود محمولى ياخود نسبته تعلق اولميه‌رق ايكيسنى ده ادراك وياخود على وجه الاثبات نسبتى ادراك و جمله انشائيه ده‌كى نسبتى وتركيب اضافى وتركيب وصفى ده‌كى نسبتى ادراك علم تصورى قبيلندندر . بو معنا ايله تصور علمك قسمى اولان علم تصوريدر . اما حصول صورة الشى فى النفس معناسنه اولورسه تصور وتصديق شامل اولان علم معناسنه‌در .

بوحالده تصورك ايكى معناسى واردر . برى معناى خاصكه مصنفك ذكر ايتديكى تصوردر . ايكنجيسى معناى اعم اولان تصوردركه بر شيئك نفسده صورت حصوليدر . تصوراً علم

اى علم بالتصور ادراك مفرد مبتدا (علم) خبردر . علم وسم
ايكيسيده ماضى مجهولدر . { ودرك نسبة }

(درك) ادراك معناسنه اسم مصدر نسبت تصديقيه‌دن مقصد ،
يالكز محمولك موضوعنه نسبتنك ثبوتى اولميوب بلكه اوثبوتك
وقوعيدر . يالكز نسبتك ثبوتى علم تصوريدر . بو حالده
مصنفك كلامنده‌كى نسبت نسبت تامهٔ خارجيه‌يه محمولدر .

بو نسبت خارجيه‌يه تصديق اطلاق اولنور . تسليم وقبول
معناسنه اولورسه (اذعان) اعتقاد معناسنه‌در . اعتقاد راجحه
ظن مرجوح طرفنه وهم طرفين مساوى اولورايسه شك جازم
غيرمطابقه جهل مركب جازم مطابقه يقين اطلاق اولنور .
مشككك تشكيكى ايله زائل اولمز . جازم مطابق غيرراسخ اولورسه
تقليد دنيلور . (بتصديق وسم) يعنى علم تصديق ايله تسميه
اولندى .

تصديق لغتده صدقه منسوب اولمق يعنى طوغرى اولمق
ديمكدر . قضيه هر نه قدر صدق وكذبه محتمل ايسه‌ده لكن
مدلولى صدقدر كذب ايسه صرف احتمال عقليدر .

وقدم الاول عند الوضع
لانه مقدم بالطبع

يعنى علم تصورى ذكر وكتابتده تقديم اولندى . زيرا علم
مذكور طبعاً مقدمدر .

قدم ماضىٔ مجهولدر . امر حاضر صيغه‌سيله‌ده قرائت
جائزدر .

تقدمك انواعى بشدر تقدم طبيعى تقدم زمانى تقدم بالعلة
تقدم بالرتبه تقدم بالشرف تقدم طبيعى مؤخر مقدمه محتاج
اولور . فقط مقدم علت اولمز . واحدك اثنينه مفردك مركبه
علم تصورينك تصديقى‌يه تقدمى كبى . تقدم زمانى بدرك اوغلندن
مقدم اولمسى .

تقدم بالعله : پارمق حركت ايدركن يوزك دخى برابر
حركت ايتديكى حالده پارمغك حركتى يوزيكك حركتنه سبب
وعلت اولمسى .

تقدم بالرتبه : نماز قيلديران امامك جماعت اوزرينه وبر
چاوشك معيتى افرادى اوزرينه رتبةً مقدم اولمسى كبيدر .
چونكه جماعتدن بعض ذوات امامدن وافراددن بعض كيمسه‌لر
چاوشدن شرفلى ياخود ياشلى اولمسى جائزدر .

تقدم بالشرف : عالمك جاهله تقدمى كبيدر .

والنظرى مااحتاج الى التامل
وعكسه هذا الضرورى الجلى

علم نظرى تأمل وتفكره محتاج اولان علمدر .

بونك عكسى يعنى تأمله محتاج اولميان علم علم ضرورى
وجلى‌در .

نظرى‌ده ضرورة وزن ايچون يا اسكان اولنمشدر . بو
بيتله مصنفك مقصدى علم ضرورى‌يى تعريفدر .

بوحالده علم حادثك انواعى دردندر. علم تصورى وتصديقى، علم نظرى وضروريدن عبارتدر .

ما احتاج ده‌كى ما ادراك تصورى وتصديقيدن اعمدر . (الى التأمل) معناى لغويجه، تأمل فكر ونظردر ، چونكه معناى اصطلاحيجه فكر ونظر بر امر مجهوله واصل اولمق ايچون ايكى امر معلومى ترتيبدر. بوامر مجهول تصورى وتصديقى‌يى شاملدر . اكر معناى اصطلاحى مراد اولنورسه نظرينك تعريفى افرادينى جامع اولەمز . و ضرورينك تعريفى اغيارينى مانع اولەمز .

وعكسه : ضميرى نظرى‌يه راجعدر. بوراده‌كى عكس معناى لغوى اعتباريله‌در .

بو ضرورى قضايای اوليه وحدسيه وتجربيه‌يى شاملدر .

چونكه قضايای اوليه وهلةً معلومدر . كل جزؤدن بيوكدر ، بر ايكينك نصفيدر . قضيه‌لرينى درحال عقل تسليم ايدر . (نور القمر مستفاد من الشمس) يعنى قمرك نورى شمسدن مستفاددر .

قضيهٔ حدسيه‌سى (و شرب السقمونيا مسهل الصفراً) قضيهٔ تجربيه‌سى تصديقده عقل تأمل ونظره محتاج دكلدر . يالكز حدس و تجربه ايله تصديق ايدر .

(الضرورى) (بديهى) نظر واستدلاله محتاج اولميان ادراكدر ديه تعريف اولنورسه ضرورى ايله مرادقدر نظر و استدلالدن

هيچ برينه محتاج اولميان شيدر ديه تعريف اولنورسه بديهى ضروريدن اخصدر .

بوحالده حدسيات وتجربيات ضروريدر فقط بديهى دكلدر.

ضرورى نظرى مقابلنده استعمال اولنديغى كبى اكتسابى مقابلنده دخى استعمال اولنور . بوحالده ضرورى (مالم يكن للعبد فيه اكتساب) يعنى علم ضرورى عبدك اكتسابى اولميان علمدر، ديه تعريف اولنور (الجلى) واضح معناسنه صفتدر .

وما به الى تصور وصل
يدعى بقول شارح فلتبتهل

انك سببيله علم تصورى‌يه ايصال اولنان شيئه قول شارح تسميه اولنور .

(وما به) واو عاطفه ما موصوله ياخود موصوفه (وصل) صله وصفت اولور (به) (الى تصور) وصل فعلنه متعلقدر .

وصل ماضى مجهول (يدعى) يسمى معناسنه (قول شارح) (تعريف) و (معرف) بر معنايه‌در . قول مقول معناسنه مجاز مرسلدر . شارح و تعريف و معرف دخى آلته نسبت قبيلندن مجاز عقليدر .

بو مجازلر علميتدن قطع النظر تسميهٔ اولاسى اعتباريله‌در شمدى حقيقت عرفيه‌در . اعلام منقوله‌دندر . (فلتبتهل) اجتهاد ايت معناسنه تكميل وزن ايچون ذكر اولنمشدر .

وماالتصديق به توصلا

بحجة يعرف عند العقلا

انكه تصديقه توصل اولنان شيئی نزد عقلاده حجت تسميه اولنور حجت وقياسه دائر معلومات لازمه قياس بحثنده ذكر اولنه جقدر .

انواع الدلالة الوضعيه

دلالة اللفظ على ما وافقه

يدعونها دلالة مطابقه

« معناسی »

لفظك تماماً موافق معنايه دلالتی دلالت مطابقيه‌در. دلالت كون (امر بحيث يفهم منه امر آخر وان لم يفهم منه بالفعل) يعنی بر شيدن ديكر شيئك فهم اولنمسيدر .

بالفعل فهم اولنمق لازم دكلدر .

اولكنه دال ايكنجيسنه مدلول اطلاق اولنور . دلالت امر دالك صفتيدر فهم فاهمك صفتيدر . بناءً عليه بو تعبيرده مسامحه واردر .

دلالت آلتی قسمدر. وضعيه، عقليه، عاديه، بواوچ قسمده، يالفظيه ياخود غير لفظيه اولور . بو ايكيی اوچه ضربدن آلتی قسم حاصل اولور .

لفظيهٔ وضعيه اسدك حيوان مفترسه دلالتی .

لفظيهٔ عقليه سوزك سويليانه ياخود حياته دلالتی .

عاديه ياخود طبيعيه صربيده (اخ) كلمه‌سنك وجعه دلالتی كبی. غير لفظيهٔ وضعيه بر شی صورلدقده باشی اشاغی اكمك كه نعم معناسنه دلالتی، يوقاری قالديرمق لا معناسنه دلالتی كبی .

غير لفظيهٔ عقليه تغيراتك حدوث عالمه دلالتی .

غير لفظيهٔ عاديه حمرة‌نك اوتانمغه ، صرارمه‌نك قورقويه ياخود خسته‌لكه دلالتی كبيدر .

بو آلتی قسمك آنجق اولكی قسمندن بحث اولنه جقدر .

وجزئه تضمناً و ما التزم

فهو التزام ان بعقل التزم

معنای ماوضع لهك جزئنه دلالتی، تضمنيه ولازمنه دلالتی التزاميه تسميه اولنور . اكر بو لازم عقل ايله التزام اولنور يعنی لزوم ذهنی اولورسه ديمكدر . دلالت مطابقيه بالاتفاق وضعيه‌در . دلالت التزاميه عقليه‌در. دلالت تضمنيه‌نك وضعيه ويا عقليه اولمسنده اختلاف واردر .

دلالت ثلاثه‌نك تعريفلرنده قيد حيثيت معتبردر. مثلا مطابقه‌نك تعريفنده من حيث انه تمام معناه (تضمنيه‌ده من حيث انه جزء معناه التزاميه‌ده من حيث انه لازم معناه) قيدلری معتبردر. بونك سببی شو وجهله بيان اولنوركه مثلا شمسك اوچ معناده استعمالی فرض اولنورسه يعنی شمس يالكز جرم مخصوصه ياخود يالكز ضيای مخصوصه ياخود بو ايكيسنك مجموعنه وضع اولنمشدر فرض

اولنورسه هر برينك تعريفى حيثيتدن عارى اولديغى حالده ديكرينك تعريفيله نقض اولنور .

شمس مجموعنه وضع اولنمشدر . فرض اولنورسه يالكز جرمه ياخود يالكز ضيايه دلالتى تضمنيه اولور. حالبوكه فرض اوله كوره هر برينه دلالت مطابقه نك تعريفى صادق اولور. بو حالده من حيث انه تمام معناه قيديله بونلرك تعريفدن خارج اولمسى لازم كلور. (وجزئيه تضمنيه‌در) جزئيه ده كى ضمير ماوافقه يه راجعدر . (تضمنا) دلالت المطابقه يه اوزرينه معطوفدر تضمنا مضاف تقديريله دلالت تضمنيه ديمكدر .

مضاف حذف اولنه‌رق مضاف اليه آنك مقامنه قائم اولمغله مضافك اعرابنى آلمشدر .

بو كلامده عاملين مختلفينك معمولينه ايكى معمول ديكرى عطف واردر . چونكه وجزئه ماوافقه يه معطوفدر .

بونك عاملى (على) در تضمنا ايسه دلالت المطابقه يه معطوفدر بونك عاملى ايسه يدعون فعليدر . بويله عطف اكثر نحويونه كوره جائز دكل ايسه‌ده امام اخفش ايله كسائى يه و انلره تابع اولانلره كوره جائزدر . (ومالزم) دلالة اللفظ على مالزم فهو التزام) ديمكدر. فهوده كى فا زائددر. بعض شراحه كوره مقدم امالك جوابنه داخل اولمشدر . اما دلالت اللفظ على مالزم فهو التزام تقديرنده‌در . دلالة المطابقه‌ده كى اضافت مصاحبك مصاحبه اضافتى (دلالة تضمنى

(دلالت التزام) قوللرنده كى اضافتلر مسببك سببه اضافتى قبيلندندر .

(ان بعقل التزم) بو كلام ايله مصنف دلالت التزاميه‌ده شرط اولان لزوم ذهنى اولديغنى اشارت ايلمشدر. بوكا لزوم بين بالمعنى الاخص دخى ديرلر .

اكر ملزومك تصورندن لازمك تصوريده فهم اولنور ايسه لزوم بين بالمعنى الاخص‌در. ايستر ذهنده ايستر خارجده اولسون زوجينك اربعه يه لزومى كبى . ايستر يالكز ذهنده اولسون عمايه بصرك لزومى كبى .

(لزوم غير بين) ملزوم ايله لازمك فهمندن بينلرنده كى لزوم فهم اولنمز . بلكه دليله محتاج اولور . عالمه حدوثك لزومى كبى . عالمى دوشنمك وحدوثى دوشنمك بينلرنده كى لزومى التزام ايتمز (بلكه عالم تغيراتى وتحولاتى قبول ايديور) . تغيراتى قبول ايدن شى حادثدر . عالم حادثدر ديدكدن صكره مذكور لزوم آكلاشيلير .

(لزوم بين بالمعنى الاعم) لازم ايله ملزومك تصورندن بينلرنده كى لزوم فهم اولنور . ملزومك تصورندن لازمك تصورى لازم كلسون زوجينك اربعه يه لزومى كبى ايستر لازم كلسون انسانك تصورندن فرس تصور لازم كلديكى كبى .

(خلاصه) لازم ايكى قسمدر بين وغير بين لازم. بين دخى

ایکی قسمدر بالمعنی الاخص ، بالمعنی الاعم . لازم بین بالمعنی الاخص تسمیه سنك سببی ایکنجیسندن اخص اولدیغی ایچوندر.

دیکر تعبیر ایله لازمی تقدیم لازم ذهننده وخارجده اولور شجاعتك اسده لزومی کبی یاخود یالکز ذهننده اولور بصرك عمایه لزومی کبی یاخود خارجده اولور. سوادك غرابه لزومی کبی .

فصل فی مباحث الالفاظ

ای فی المسائل التی یبحث فیها عن الالفاظ دیمکدر

یعنی بو فصل کندوسنده الفاظدن بحث اولنان مسائل بیاننده در. افراد ترکیب وسائره کبی مباحث مبحثك جمعی در. محل البحث معناسنه در .

مستعمل الالفاظ حیث یوجد

اما مرکب واما مفرد

هانکی ترکیبده اولورایسه اولسون الفاظ مستعمله یامرکب یاخود مفرددر .

مستعمل قیدیله الفاظ مهمله خارجدر. (مستعمل الالفاظ) (المستعمل منها) تقدیرنده اولدیغندن اضافت بمعنی مندر . یاخود صفتك موصوفنه اضافتی قیلنمشدر . (حیث یوجد)

(فی ای ترکیب یوجد) یعنی هانکی ترکیبده بولنور ایسه بولنسون .

فاوّل مادل جزؤه علی

جزء معناه بعکس ماتلا

اولکی یعنی مرکب (مادل جزؤه علی جزء معناه) دیه تعریف اولنور. لفظك جزئی معناسنك جزئنه دلالت ایدر . مدرسهٔ عالیه کبی . فافصیحه در. (اذا اردت بیان هذین القسمین فاول) تقدیرنده در . اول مبتدا در . نکره اولدیغی حالده مبتدا معرض تفصیلده اولدیغی ایچوندر . (مادل) ماموصوله وموصوفه اوله بیلور . دل، صله ویا صفتدر .

بو قید ایله حرف کبی هیچ جزئی اولمیانلر یاخود اعلام مرکبه کبی جزئی اولورده لفظك جزئی معناسنك جزئنه دلالت ایتمینلر مرکبك تعریفندن خروج ایدر .

(بعکس ماتلا)(ان مرکب ملتبس بعکس ماتلا ای بعکس المفرد) یعنی مرکب مفردك عکسیدر. بوحالده مفردده مرکبك عکسی اولمق لازم کاورکه مالا یدل جزئه علی جزء معناه ایله تعریف اولنور . یعنی لفظك جزئی معناسنك جزئنه دلالت ایتمز . لفظ ومعنانك نفس الامرده جزءلری اولسون ایستر اولمسون، بو تعریفلردن مفرد ومرکبك بر طاقم اقسامی چیقه جغی آزاجق دوشنمکله آکلاشیله جغندن تفصیلندن صرف نظر اولندی .

وهو على قسمين اعنى المفردا
كلى او جزئى حيث وجدا

هانكى تركيده اولور ايسه اولسون مفرد ايكى قسمدر كلى، جزئى .

(اعنى المفردا) (يعنى بن مفردى قصد ايدرم .) بوقيدهو ضميرينك مرجعنى تعيين ايچوندر چونكه يوقاريده صراحةً مركب ذكر اولنمشدر . بناءً عليه مركبك تقسيمى توهم بولنور . مفردك كلى وجزئى يه تقسيمى كبى مركبك دخى كلى وجزئى يه تقسيمى واردر . فقط بوراده كى تقسيم كليات خمسه يه توطئه و مقدمه اولمق اوزره ايراد اولنديغندن كليات خمس مفردك اقسامندن بولنديغندن بوراده يالكز مفرد كلى وجزئى يه تقسيم اولنور .

مركب دخى كلى اولور . حيوان ناطق كبى جزئى اولور رأس زيد كبى .

فمفهم اشتراك الكلى
كاسد وعكسه الجزئى

كلى اسد كبى مفهوم مشتركه دلالت ايدن وجزئى ايسه مفهوم مشتركه دلالت ايتميوب يالكز شى واحده وشخص معينه دلالت ايدن لفظدر .

(فمفهم) فافصيحه مفهم مقدم خبر الكلى مبتدا جملهٔ اسميه . عكسه مبتدا الجزئى خبر مفهوم اشتراكده وعكسه ده تعريفلردر .

الكلى الجزئى معرف تعريفلر معرفاته محمول اولمق مناسبدر . بناءً عليه كلى جزئى مبتدا اولمق اولادر . متقدمينه كوره كلى نك اقسامى اوچدر . هيچ بر فردى موجود اولميان كلى عنقا وبحر زيبق كبى يالكز بر فرد بولنان شمس كبى .

افراد كثيره صاحبى اولان انسان وحيوان كبى .

متأخرينه كوره التيدر . چونكه هيچ برفردى بولنميان كلى مستحيل اولور . اجتماع ضدين كبى وياخود محال اولمز . بحر زيبق يعنى جيوه دن دكز كبى .

فرد واحدى بولنانك دخى يا ديكر برفردى بولنمق محال اولور اله كبى يا محال اولمز شمس كبى افراد كثيره صاحبى اولان كلى دخى يا افرادى غير متناهى اولور صفت كبى باخصوص جناب حقك صفت وجوديه سى غير متناهيدر يا متناهى اولور حركت اجرام كبى .

كلى كله منسوب جزئى جزئه منسوب ديمكدر .

وضابطه الك كل كلى جزؤ من جزئيه وكل جزئى كل لكليه
لان حقيقة الجزئى مركبة من الكلى ومن التشخص

بونك قاعدهٔ عموميه سى هر كلى كندى جزئيسنك جزءدر . و هر جزئى كندى كليسنك كلدر . زيرا حقيقت جزئى كلى ايله تشخصدن مركبدر . بو حالده برجزئى كندى كليسنه كلدر . وبر كلى كندى جزئيسنك جزئيدر . مثلا انسان كليدر . كندى جزئيسى اولان زيدك جزؤدر . چونكه زيد انسانه

مع التشخص ديه تعريف اولنور زيد جزئيدر . زيرا كندى
كليسنه كلدر . چونكه زيدك تعريفنده انسان داخلدر . وكلى
اولان انسان زيدك بر پارچه‌سيدر . بو بحث دقيق كوزلجه
تفكره محتاجدر .

ديكر كتب منطقيه جزئى مايمنع نفس تصور مفهومه عن
وقوع الشركة .

وكلى مالايمنع نفس تصور مفهومه عن وقوع الشركة ديه
تعريف اولنمشلردر . مال بردر .

و اولاً للذات فيها اندرج

فانسبه اولعارض اذا خرج

« خلاصه »

برنجيسى يعنى كلى بر شيئك ذاتنده و حقيقتنده مندرج
اولور ايسه ذاتى و ذاتندن خارج اولور ايسه عرضى دينور .

مصنف ذاتى ايله عرضى‌يى تعريف ايلدى . آشاغيده ذكر
اولنه‌جق نوع ايكيسنك آره‌سنده واسطه اولديغنه ذاهب اولمشدر .
نوع برشيئك ذاتنده مندرج دكلدر . وذاتندن خارجده دكلدر .
بلكه او كلينك عينيدر .

(للذات) للماهية معناسنه‌در . (ان فيها اندرج) (بان كان
جزأ منها) يعنى جنس وفصل كبى ماهيتدن جزء اولورسه ذاتى
اطلاق اولنور .

(فانسبه) يعنى ذاتى ديه‌رك اسم منسوب صيغه‌سيله نسبت ايله
ديمكدر .

(اولعارض) فانسبه لعارض تقديرنده يعنى عرض صيغه‌سيله
نسبت اولنور . خاصه وعرض عام عرضيدر .

(اذاخرج) ذاتندن خارج اولورسه ديمكدر .

والكليات خمسة دون انتقاص

جنس وفصل عرض نوع وخاص

كليات بلا زياده ولا نقصان بشدر . جنس ، فصل ، عرض
عام ، نوع و خاصه‌در .

دون انتقاص بلا نقصان معناسنه‌در . يعنى كليات بشدر .
بشدن اكسيك دكلدر . بشدن اكسيك اولمديغى كبى زياده دخى
دكلدر . مصنفك كلامنده (سرابيل تقيكم الحر) كبى صنعت اكتفا
واردر . تقدير كلام بلا زياده ولا نقصان ديمكدر .

(جنس) هو ماصدق فى جواب ماهو على كثيرين مختلفين
بالحقيقة .

جنس ماهو ايله اولان سؤالك جوابنده حقيقتلرى مختلف
بر چوق شيلره صادق اولان كليدر . حيوان كبى چونكه
حيوان حقيقتلرى مختلف برچوق شيلره صادقدر انسان ، فرس ،
بقر ، طيور نه‌در دينلورسه حيواندر جوابى ويريلور .

(فصل) هو ماصدق فى جواب اى شيئى هو فى ذاته)

بوشى ذاتنده نه‌در . سؤالنك جوابنده صادق اولان كليدر .
ناطق كبى .

عرض عام : هو ماخرج عن الماهية و صدق عليها و على غيرها . يعنى عرض عام ماهيت حقيقيه‌دن خارج او ماهيتى و ديكرلرينى شامل اولان كليدر . انسانه نسبتله متحرك ياخود متنفس كبى .

نوع : هو ماصدق فى جواب ماهو على كثيرين متفقين بالحقيقه . حقيقتلرى متفق برچوق شيلردن بونه‌در .

ديه سؤالك جوابنده ايرادى صادق اولان كليدر .

انسان كبى چونكه زيد ، عمر ، بكر نه‌در سؤالنه انساندر جوابى ويريلور .

(خاص) هى ماصدق فى جواب اى شى هو فى عرضه . عرضياتندن استيضاح ايچون بو نه‌در . سؤالنك جوابنده صادق اولان كليدر . انسانه نسبتله ضاحك كبى .

جنس اوچ قسمدر :

جنس عالى فوقنده جنس اولميان كليدر . جوهر كبى

جنس متوسط فوقنده وتحتنده جنس اولان كليدر . جسم كبى

جنس سافل تحتنده جنس اولميان كليدر . حيوان كبى .

فصل ايكى قسمدر :

- جنس قريبده مشارك اولان شيلردن تميز ايدر . ناطق كبى

- فصل بعيد جنس بعيده مشارك اولان شيلردن تميز ايدر .
حساس كبى .

بالاده‌كى تعريف اولنان نوع ، نوع حقيقيدر . (نوع اضافى هو ماصدق على كثيرين) ديه تعريف اولنور .

بونوع اضافى جنسك تحتنده مندرجدر . نوع حقيقى ايله نوع اضافى آره‌سنده عموم و خصوص من وجه واردر . ايكيسيده انسانلرده اجتماع ايدر . نوع اضافى حيوانه صادق اولور .

نوع حقيقى نقطه‌يه صادق اولور . زيرا نقطه جنسك تحتنده مندرج دكلدر .

نوع اضافى اوچ قسمدر : نوع عالى جسم كبى ، نوع سافل انسان ، نوع متوسط حيوان كبى عقلك نوعيتنه قائل اولانلره كوره دردنجى نوع منفرد اولان عقلدر . خاصه ايكى قسمدر : خاصهٔ لازمه ضحك بالقوه كبى خاصهٔ مفارقه ضحك بالفعل كبى . خاصه . خاصهٔ نوعيه و خاصهٔ جنسيه ناميله ديكر ايكى قسمه آيريلير .

نوعه مخصوص اولان خاصه جنسنه دخى خاصه‌در . فقط جنسه مخصوص اولان خاصه نوعه‌ده خاصه اوله‌مز . منطقيونك بو قولى شايان تأملدر . چونكه ضحك نوعه مخصوص خاصه اولديغى حالده جنس حيوانه مخصوص خاصه اوله‌مز . مكر جنسدن مقصدلرى اونوع ايله برابر بولنان جنس ديمك اوله .

يعنى كوملك انسانه مخصوص اولديغى كبى انسانيت ايله برابر
بولنان حيوانيتده دخى بولنور . حالبوكه حيوان من حيث هو
جنس مراد اولنور ايسه انسانيت ايله برابر بولنان حيوان
دينله‌مز . حكمانك : ضحك وبكا خاصهٔ انساندر ديه‌لرى ملائكه
وجن وديكر حيواناتده ضحك و بكا اوله‌مز . قولنه كوره‌در .
بعض علم حيوانات علماسنك نسناسى كولر . بعض حكمانك
جنده كولر قوللرى ثابت اولور ايسه ضحك خاصهٔ انسانيه
اوله‌مز .

و اول ثلاثة بلا شطط
جنس قريب اوبعيد اووسط

اول يعنى جنس بلا زياده اوچدر . جنس قريب ، جنس
بعيد ، جنس متوسط . اول مبتدا ثلاثة خبر جملهٔ اسميه بلا
شطط بلا زياده ديمكدر . جنس قريب جنس سافلدر . جنس
بعيد ، جنس عالى ، جنس وسط ، جنس متوسطدر . تعريفلرى
ذكر اولندى .

فصل فى نسبة الالفاظ للمعانى

و نسبة الالفاظ للمعانى .
خمسة اقسام بلا نقصان .
الفاظك معانى‌يه نسبتى زياده‌سز و اكسكسز بشدر .

تواطؤ تشاكك تخالف .
والاشتراك عكسه الترادف .

الفاظ متواطه ، الفاظ متشاككه ، الفاظ متخالفه ، الفاظ
مشتركه وبونك عكسى اولان الفاظ مترادفه‌در .

لفظ متواطى اختلاف و تفاوت اولميه‌رق لفظك معناسى
افرادنده متساوى اولور .

انسان كبى انسانيت كافهٔ افرادنده متساوى بر صورتده
بولنور . بعضلرينك مكمل و اكمل و ناقص اولمسى اسباب
خارجيه‌دن نشأت ايدر .

لفظ متشاكك لفظك معناسى افرادنده متساوى اولمز .
ضيا و نور كبى كرك سماواتده وكرك ارضده بولنان افرادى
يكديكرندن متفاوتدر .

(تخالف) الفاظ متخالفه معنالرنده مباين بولنان لفظلردر .
سواد بياض انسان وفرس كبى .

(لفظ مشترك) لفظ بر معنا متعدد اولور عين وكوز كبى .

(ترادف) الفاظ مترادفه لفظ متعدد معنا بر اولور . ليث
واسد كبى كه ايكيسيده آرسلان ديمكدر . انسان وبشر كبى .

واللفظ اما طلب او خبر
و اول ثلاثة ستذكر

لفظ يا طلبى و انشائى ويا خبرى اولور . اولكى اوچدر .
يقينده يعنى بيت لاحقده ذكر اولنه‌جقدر .

امر مع استعلاء وعكسه دعا
وفى التساوى فالتماس وقعا

استعلا ايله اولور ايسه امر بونك عكسى دعا مساويدن مساوى يه اقراندن اقرانه اولور ايسه التماسدر .

(طلب) فعلى و تركنى طلب معناسنه اولديغندن امرلرى و نهيلرى شاملدر . (مع استعلاء) (اى مع اظهار العلو) ديمكدر .

بعضلره كوره علوى اظهار كافيدر . نفس الامرده عالى طرفدن اولمق لازم دكلدر .

(وعكسه دعا) دعاده دخى امرده كى اقوال جاريدر .

فالتماس تا زائده وقعاً ده كى الف اتمام قافيه ايچون ذكر اولنان الف اطلاقدر .

فصل فى الكل والكليه والجزء و الجزئيه

الكل حكمنا على المجموع
ككل ذاك ليس بوقوع

كل مجموع افراد ومجموع اجزا اوزرينه حكممزدر .

كل ذاك ليس بوقوع تعبيرنده اولديغى كبى .

كل ذاك آ . صحابهٔ كرامدن ذواليدين حضرتلرى فخر كائنات افندمز حضرتلرندن (اقصرت الصلوة ام نسيت يارسول الله)

سؤالنه واقع اولان جواب نبوى يه اشارتدر . اصلى (كل ذلك لم يكن) در جناب رسالتمآب افندمز حضرتلرى درت ركعت صاحبى اولان بر نمازده ايكى ركعتده سلام ويرديلر .

ذى اليدين حضرتلرى بالاده كى عباره ايله سؤال ايلدى . ع م حضرتلرى تقصير ايتمدم واونوتمدم جوابنى ويرديلر .

فى الواقع ايكى ركعت نماز قيلنديغى سائر صحابهٔ كرامك شهادتيله ده ثابت ايدى . پيغمبران ذيشاندن باخصوص فخر الانبيا وسيد الاصفيا اولان حضرت محمد عليه السلام دن اثر غفلت اولان نسيان صدور ايتميه جكى مسلمات اموردن اولمغله بو ايكى ركعتده سلام ويرمه لرى من طرف الله اونوتديرلمق كبى برحال ايله واقع اولدى . يوقسه ذات پاك محمديدن فرائض الهيه يى ادا ايدركن غفلت ونسيان ظهور ايده ميه جكى محققدر .

من طرف الله اونوتديرلمه نك سببى ايسه امت نجيبه سنده بويله برحال واقع اولور ايسه نوجهله معامله و اتمام صلوة ايده جكلرينى تعليم وافهام ايلمك ايچون ايدى .

وحيثما لكل فرد حكما
فانه كليه قد علما

هر هانكى تركيبده اولور ايسه اولسون هر فرد ايچون حكم اولنور ايسه او احكام كليه در . حكم كلى يى شامل اولان تركيب قضيهٔ كليه در .

والحكم للبعض هو الجزئيه
والجزء معرفته جليه

بعض افرادی شامل اولانلر جزئیه‌در. حکم جزئیی شامل اولان ترکیب قضیهٔ جزئیه‌در. جزءك معرفتی جلی‌در .

فصل فی المعرفات

بو فصل معرفلر یعنی تعریفلر بیاننده‌در

معرِّف علی ثلاثة قسم
حد ورسمی ولفظی علم

معرف یعنی تعریف اوچ قسم اوزرینه منقسمدر . حد ، رسم ، لفظی‌در. علم کلمه‌سی بیتی تکمیل ایچون علاوه اولنمشدر

فالحد بالجنس وفصل وقعا
والرسم بالجنس وخاصة معا

حد جنس قریب ایله فصل قریبدن ترکب ایدر رسم جنس ایله خاصه‌دن ترکب ایدر .

جنس‌دن مقصد قریبدر چونکه جنس بعید ایله تعریف اولنورسه حد ناقص اولور . فصلدن فصل قریب مقصود در. جنس قریبدن صکره فصل بعید ذکر وایراد ایتمك بر فائده‌یی

مفید دکلدر . زیرا فصل بعید جنس قریبه یا مساویدر حساس کبی ، مساوی واعم اولان بر شیدن تعریفجه استفاده یوقدر یا اعمدر نامی کبی .

(وقع) خبردر . حد مبتدادر . وقعاده‌کی الف اطلاق ایچوندر .

وناقص الحد بفصل او معا
جنس بعید لاقریب وقعا

حد ناقص یالکز فصل یاخود فصل ایله جنس بعیددن ترکب ایدر . جنس قریبدن ترکب ایتمز . ناقص الحد صفتك موصوفنه اضافتی قبیلندندر. وقعاده‌کی الف معلومدر. لاقریب تأکیددر . یالکز فصل ایله تعریف انسانی ناطق ایله تعریف کبیدر . فصل وجنس بعید ایله تعریف انسان جسم ناطقدر دیه تعریف کبی .

وناقص الرسم بخاصة فقط
اومع جنس ابعد قد ارتبط

رسم ناقص یالکز خاصه ایله یاخود خاصه وجنس ابعد ایله ترکب ایدر .

ابعدٍ ضرورة وزن ایچون تنوین ایله قرائت اولنور .

عرض عام ایله خاصه‌دن وياخود عرض عام ایله فصلدن مرکب اولان وخاصه ایله فصلدن ترکب ایدن تعریفلر رسم قبیلندندر . سید شریف ایله سعدالدین التفتازانی اولکنه رسم ایکی صکره‌کیلره حد ناقص دیمشلردر .

و مابلفظی لديهم شهرا

تبديل لفظه برديف اشهرا

منطقيون نزدنده لفظی اسمی ايله مشهور اولان تعريف كندوسندن اشهر اولان رديفنه تبديل ايلمكدر لبثی اسد ايله تعريف كبی .

(ما) موصوله (شهر) صله (لديهم) صله‌نك ظرفی .

(تبديل) كلمه‌سنده تسامح واردر. لفظی تبديل ايتمك بوقدر بلكه اولفظك عقيبنده آندن مشهور برلفظ كتوريلور بوحالده (تبديل) (بدل) معناسنه‌در . (رديف) (مرادف) معناسنه در (فعل) (مفاعل) مقامنده استعمال اولنمشدر .

وشرط كل ان يرى مطرداً

منعكساً وظاهراً لابعدا

تعريفلردن هر برينك شرطی مطرد و منعكس اولمق يعنی افرادينی جامع واغيارينی مانع اولق ونزد سامعده معناسی ظاهر اولمق عقلدن بعيد اولمامق دخی شرطلری جمله‌سندندر بعض محققينه كوره (اطراد) افرادينی جامع اولمق، (انعكاس) اغيارينی مانع اولمقدر . اكثر علما (اطراد) اغيارينی مانع اولمق (انعكاس) افرادينی جامع اولمقدر، ديمشلر. بونلره كوره اطراد نرده تعريف بولنورسه اوراده «معرف» دخی بولنور انعكاس نرده معرف بولنورسه اوراده تعريف دخی بولنور .

(وشرط كل) تركيب اضافی (كل) كلمه‌سنده‌كی تنوين مضاف

اليهدن عوضدر . (شرط كل المعرفات) ديمكدر (لابعدا) يعنی ذهندن بعيد اولمالی. سامعنجه معنای خفی‌يی محتوی بولنمامالی. مثلا (نار) ك تعريفنده (النارهی جسم كالنفس) = (آتش نفس كبی بر جسمدر)ديه تعريف رسمی ايله تعريف ايديلورسه بو تعريفده‌كی نفس ناردن خفاجه دها شدتليدر . چونكه نفسك نه‌دن عبارت اولديغنده اختلافات كثيره واردر .

ولا مساوياً ولاتجوزاً

ولا قرينةً بها تحرزاً

تعريف معرفه خفاده مساوی اولمالی. تعريفده قرينه‌سز مجاز دخی بولنمامالی .

خفاده مساوی اولديغنه مثال: (المتحرك هومالیس بساكن) = (متحرك ساكن اولميان شيدر) بومك مثال اوله بيلمه‌سی نزد سامعنده ايكيسنك معناسی وضوح و خفاجه يكديكرينه مساوی اولديغنه كوره در .

(لاتجوزاً) و (لابلفظ تجوز) تقديرنده‌در . بوده عالمك تعريفنده (هو بحر يلاطف الناس) =(عالم بردكزدر انسانلره ملاطفه ايدر) دنيلورسه بوراده قرينهٔ مانعه وار ايسه‌ده قرينهٔ معينه موجود دكلدر يعنی (ملاطفه ايدر) سوزی (بحر) دن حقيقت دكز مراد اولنمديغندن قرينهٔ مانعه اوله‌بيلور ايسه‌ده قرينهٔ معينه موجود دكلدر .

اكر بو تعريفی (هو بحر يلاطف الناس و يظهر النكات

والدقايق) دنيلەرك برقيد دها علاوه اولنورسه قرينەلردن ايكيسيده موجود اولديغندن تعريف مذكورده مجاز اولديغى حالده استعمالى صحيح اولور . بوندن آكلاشيليركه مصنفك (بلاقرينه) سوزندن مقصدى (معينه) ديمكدر. حقيقة تعريفلرده ايضاحات كامله شرط بولنديغندن قرينهٔ معينەنك وجودى الزمدر .

ولا بما يدرى بمحدود ولا
مشترك من القرينة خلا

وتعريفده محدود يعنى معرف واسطەسيله بيلنورشى اولماملى وقرينەدن خالى لفظ مشتركى حاوى اولماملىدر .

اكر تعريفده معرف آلنورسه دور لازم كلور . يعنى معرفه بيلمك تعريفى بيلمكه اساساً توقف ايدر تعريفده معرف تكرار ذكر اولنورسه تعريفى تماميله بيلمك معرفى بيلمكه توقف ايدر؛ بو وجه ايله دور حاصل اولور بوده باطلدر مثلا كونشك تعريفنده : (كوكب يظهر نهاراً) يعنى (كونش كوندوز ظاهر اولور بر كوكبدر) دنيلورسه كونشى بيلمك كوندوزى بيلمكه توقف ايدر، حالبوكه كوندوزك تعريفنده (النهار ما بين طلوع الشمس وغروبها) دنيلمشدر بونك برينى بيلمك ديكرينى بيلمكه توقف ايلديكندن دور حاصل اولور .

وعندهم من جملة المردود
ان تدخل الاحكام فى الحدود

منطقيون نزدنده احكامى حدود وتعريفاتده ادخال ايتمك مردود جملەسندندر يعنى جائز دكلدر .

(و) عاطفه (عندهم) ظرف مفعول فيه (مردود)ه متعلقدر (هم) ضميرى منطقيونه راجعدر چونكه احكامك حدوده ادخالى تجويز ايتميانلر اولا منطقيوندر على العموم علما ومؤلفينه راجع اولمق احتمالىده واردر . بو ظرفك معمولنك تاخرى ضرورت وزن ايچوندر (ان تدخل) مضارع. مفرد. مؤنث. بوكا كوره (الاحكام) فاعل اولور .

(الاحكام) نائب فاعل وياخود مفعوليت اوزرينه منصوب اولمقده جائزدر .

واثنينك يعنى ايكينك تعريفنده متساوينه تقسيم اولنان عددك اولكيسيدر ومتساوين دخى بربرينه متفاضل اولميان ايكى شيدر دنيلورسه اثنينى بيلمك متساوينى بيلمكه متساوينى بيلمك تكرار ايكيى بيلمكه توقف ايتديكندن دورلازم كلشدر.

(ولابمشترك) (ولا بلفظ مشترك خالمن القرينة المعينه) ديمكدر. مثلا شمسك تعريفنده (الشمس هى عين) كبى عين كلمەسى قرينەدن خالى لفظ مشترك اولديغندن بو تعريف جائز دكلدر (الشمس هى عين يضئى فى الافاق) دنيلورسه قرينهٔ معينه بولنديغندن جائز در .

ولايجوز فى الحدود ذكر او
وجائز فى الرسم فادرما رووا

حد تام وحد ناقصده (او) كلمه‌سنى يعنى حرف ترديدى ذكر جائز دكلدر فقط رسم تام رسم ناقصده جائزدر. بو بابده علماى منطقيونك بيان ايتدكلرينى (بيل) حدوده داخل اولميوبده رسومه داخل اولان (او) تقسيم ايچون اولان (او) در . شك وابهام ايچون اولان (او) ايكيسنده داخل اولامز. بعض محققينه كوره تخيير ايچون اولان (او) و (ادات ترديد) رسومه داخل اولور . مثلا انسانك تعريف رسميسنده (الانسان حيوان ضاحك او كاتب) دينلور چونكه بر نوعك ايكى فصلى اولامز . فقط بر شيئك ايكى مختلف خاصه‌لرى اوله‌بيلور . او حالده برشيئى خاصهٔ اولى وخاصهٔ ثانيه ايله تعريف ايتمكده انسان مخيردر .

(قادر) فاعل ديمكدر (مارو و) مارووه يعنى جواز عدام جوازدن منطقيونك روايت ايتدكلرى (شئى بيل) ديمكدر .

(فى الحدود) ظرف (تدخل) فعلنك مفعول فيهدر يعنى احكامك حدوده ادخالى جائز دكلدر رسومه ادخالى جائزدر. ديمك .

بعض شراح (بوراده حدوددن مقصد مجازاً رسومدر . چونكه احكامك حدوده ادخالى قطعياً متصور دكلدر) تنبيه احتياجى يوقدر رسومه ادخالى مختلف فيهدر ديمشلردر. الحاصل تعريفلره احكام داخل اوله‌ماز چونكه احكامى تصور محكوم

عليهى تصوره توقف ايدر محكوم عليه محدود ومعرف اولديغندن هريرى بيلمك ديكرينه توقف ايده‌جكندن دور لازم كلور .

باب فى القضايا و احكامها

قضايا قضيه‌نك جميدر فعيله مفعوله معناسنه مقضى فيها معناسنه‌در . ياخود قاضيه فاعله وزننده‌در . اسناد مجازى ايله كلامه قضيه تسميه‌سى حكم معناسنه اولان قضايى شامل اولديغى ايچوندر . بو حكم نسبت تامه بين الطرفين معناسنه‌در . ايقاع و انتزاع ادراك الوقوع وعدم الوقوع معناسنه دكلدر . چونكه بو معناجه حكم حاكم و مدرك اولان شخص ايله قائمدر .

(قضيه) فعليه وزننده‌در (فعليه) نك جمعى (فعائل) كلور. صحيفه صحائف كبى. بو قاعدهٔ جمعيه‌يه بناءً قضيه‌نك جمعى (قضائى) اولمق لازم كلور. اعلال اولندقدن صكره (قضايا) اولمشدر.

(واحكامها) احكام قضيه تناقض و عكسدن عبارتدر . جمعى مافوق الاثنين اعتبارى ايله‌در .

ما احتمل الصدق لذاته جرى
بينهم قضيةً و خبراً

قضيه لذاته يعنى نفس مفهومنه نظراً صدق و كذبه محتمل اولان كلامدر منطقيون بيننده او كلامه قضيه وخبر نامى جارى اولدى .

(ما احتمل) (ما) مفرد ومركب كافهٔ الفاظی شاملدر . بناءً علیه تعریفك جنسیدر (احتمل الصدق) تعریفك فصلیدر بو قید ایله مفردلر و انشائی اولان ترکیبلر تعریفدن خروج ایتمشدر .

(لذاته) قیدیله ینه انشالرخارج قالدیغی کبی یالکز صدقدن ویاخود کذبدن بشقه احتمالی اولمیان قضیه‌لر تعریفه داخل اولور . چونکه (شمس موجوددر) (بر ایکینك نصفیدر) کبی قضیه‌لر طوغریدر ؛ کذبه احتمالی یوقدر دلائل خارجیه‌یه نظراً یالکز قضیه‌نك ذاتنه عطف نظر اولنورسه کذبه ، احتمالی واردر . دعوای نبوتده مسلیمة الکذابك خبری کاذبدر . بو کذب دلائل عقلیه ونقلیه وبراهین قاطعه‌یه نظر ایله‌در .

(الصدق) (ای والکذب) دیمکدر . مصنفك کذبی تصریح ایتمدیکی (صدق محتملدر) کلامنك کذبه محتمل اولمسنی‌ده افاده ایتدیکیچوندر وجناب حقك ورسولنك کلاملری حقنده تأدبندن ناشیدر .

(صدق) کلام خبریدن اکلاشیلان نسبتك نفس الامره وواقعه مطابقتدن عبارتدر بونك ضدی کذبدر .

(صدق) نفس الامرده‌کی نسبتك کلام خبریده‌کی نسبته موافقتیدر .

(جری) فعل ماضی (ینهم) (جری) نك ظرفی (ینهم) ضرورة وزن ایچون (ینهمو) کبی قرائت اولنه‌جقدر قضیه

وخبر بر معنایه‌در قید حیثیتله یکدیکرینه مغایردر . حکمه شامل اولدیغی جهتله قضیه صدق و کذبه محتمل اولدیغی حیثیتله خبر اطلاق اولنور دلیلدن جزء اولدیغی ایچون مقدمه دلیلدن مطلوب اولدیغی جهتله نتیجه ودلیله محتاج اولدیغی ایچون دعوی کندندن سؤال اولندیغی جهتله مسئله اطلاق اولنور .

قضیه و خبر ایکیسی‌ده حالیت اوزره منصوبدر . (جری) فعلنك تحتنده مستتر (ما) یه راجع اولان ضمیر ذی‌الحالدر .

ثم القضایا عندهم قسمان
شرطیة حملیة و الثانی

منطقیون نزدنده قضایا ایکی قسمدر : شرطیه ، حملیه (والثانی) کله‌جك بیته مربوطدر . (ثم) محضا ترتیب ذکر ایچوندر (شرطیة) (حملیة) ایکیسی‌ده قسماندن بدلدر . قضیهٔ شرطیه (ماحکم فیها علی وجه الشرط والتعلیق) یعنی شرط و تعلیق ایله حکم اولنورسه قضیهٔ شرطیه تسمیه اولنور . قضیهٔ حملیه (ماحکم فیها علی وجه الحمل) یعنی قضیه‌ده حکم شرطه وتعلیقه توقف ایتمیه‌رك صرف حمل اوزره اولورسه حملیه دینور مشهور اولان طرفین مفرد اولمیوب مرکب اولورسه شرطیه و طرفین بالفعل مفرد یاخود بالقوه مفرد اولورسه حملیه اطلاق اولنور بالقوه مفرد دیمك مفرد ایله مؤول اولمق معناسنه‌در .

(زید قائم ابوه) زید قائم الاب ایله مؤلدر .

(والثانی) ایکنجیسی یعنی حملیه دیمکدر . نفی حملیه‌نك

صفتی اولدیغندن مؤنث صیغه‌سیله والثانیه اولمق لازم ایسه‌ده
مصراع اولده قسمان تعبیرنده‌کی قسمك صفتی اولمق اعتباریله
مذکر ایراد اولنمشدر .

کلية شخصية والاول
اما مسور واما مهمل

ایکنجیسی اولان حملیه و شخصیه‌در . اولکیسی اولان
کلیه مسوره یاخود مهمله‌در . (کلیة) قضیه‌نك موضوعی کلی
اولورسه یعنی افراد قصد اولنورسه قضیهٔ کلیه اولور . کلیه
بوراده شخصیه‌یه مقابل ذکر اولندیغندن موضوعی کلی معنا-
سنه‌در . بوقسه سورکای داخل اولان قضیه دیمك دکلدر .
(شخصیه) (ما کان موضوعها شخصياً معيناً) یعنی قضیهٔ
شخصیه موضوعی شخص معین اولان قضیه‌در .
مصنفك بو سوزینه کوره قضیهٔ حملیه درت قسم اولور :
شخصیه ، مهمله ، کلیه ، جزئیه .
(قضیهٔ مهمله) ده حکم افراد اوزره اولور . فقط کلیت
وجزئیت طریقیله مقداری بیان اولنماز .
(جزئیه) حکم بعض افراد اوزره اولورسه قضیهٔ جزئیه
اولور کلیه ایله جزئیه‌یه مسوره و محصوره دیرلر . بشنجی قسم
اولان قضیهٔ طبیعیه‌ده اختلاف اولندیغندن ذکر اولنمامشدر .
بعضلره کوره شخصیه‌ده داخلدر . بعضلره کوره قسم مستقلدر .
بعضلرینك رأینه نظراً مهمله‌ده داخلدر . فقط مشهور اولان

استعمالده قضیهٔ مهملهٔ جزئیه قوتنده‌در . چونکه مهمله‌ده
حکم بعض افراد اوزره اولدیغی محققدر . جمیع افراد قصد
اولنمسی مشکوکدر . فقط علومده یعنی قاعدهٔ کلیه بیانی مقامنده
استعمال اولنورسه کلیه مقامنده‌در . (مهملات العلوم کلیات)
دیه‌لری بونی مثبتدر . (الاول) مبتدا مصراع ثانیده اما
مسوّر خبردر .

والسور كلياً وجزئياً يرى
واربع اقسامه حيث جرى

هانکی ترکیب اولورسه سورکلی وجزئی ایله مسوّر اولدیغی
حالده مشهود اولور اقسامی درتدر یعنی درت قسمدر .
سور حملیه‌ده اولورسه جمیع افراده یاخود بعض افراده
دلالت ایدن اداتدر . اکر شرطیه‌ده اولورسه جمیع احوال
وازمانی وبعض احوال وازمانی افاده ایدن اداتدر . (یری)
ظاهر اولور ومشهود اولور معناسنه‌در .
(واربع اقسامه) واقسامه اربع تقدیرنده‌در . یعنی شخصیهٔ
مهملهٔ کلیهٔ جزئیه‌در . سوره دخی بیت آتی مقتضاسنجه سور
کلی ایجابی ، سورکلی سلبی ، سور جزئی ایجابی ، سور جزئی
سلبی .
(رابعده) تانك حذفی ضرورت وزن ایچوندر .

اما بكل او ببعض او بلا
شئ وليس بعض اوشبه جلا

سوريا (كل) ياخود (بعض) يا (بلاشى) ياخود (ليس بعض) كلمه‌لريله ياخود بونلركبی افرادی احاطه‌ده ظاهر اولان كلمه‌لر ايله افاده اولنور .

كل و بعض لفظلری حرف جر ايله لفظاً مجروردر حكايه طريقيله مرفوع اولمقده جائزدر .

وكلها موجبة وسالبة
فهی اذاً الی الثمان آيبة

بالاده بيان اولنان قضايای اربعه يا موجبه و سالبه اولور . بو حالده قضايا سكز قسمه راجع اولور . مصنف قضيهٔ موجبه و سالبه‌نك ذكريله اكتفا ايلدی . معدوله‌یی ذكر ايلمدی . چونكه معدوله فی‌الاصل برقضيهٔ منفيه‌دن عدول ايلديكی ايچون سالبه حكمنده‌در . معدوله اوچ قسمدر : معدولة الموضوع ، معدولة المحمول ، معدولة الطرفين .

معدولة الموضوع — ادات نفی موضوعدن جزء اولور . موضوع ايله محمولك آره‌سنده‌كی نسبته تعلق ايتمز . (بی‌ادب اولانلر منفوردر) كبی .

معدولة المحمول — ادات نفی محمولدن جزء اولور . خيلاز نصيبسزدر كبی .

معدولة الموضوع والمحمول — ادات نفی طرفيندن جزء اولان قضيه‌در . بی‌ادب غيرمعتبردر كبی .

اشبو معدوله‌لرده ايكی طرفده ادات نفی اولور . نقط ايكی

اولكيده برنده جزء اولور ديكرنده جزء اولمازسه ومعدولة الطرفينده ادات نفی ايكيسنده‌ده جزء اولمازسه محصله دينور . معدوله‌لرك بررده محصله‌لری واردر . بناءً عليه بو اعتبار ايله قضيه آلتی قسم اولور . بو آلتی يوقاريده‌كی سكزه ضرب اولنورسه قرق سكز قسم تحصل ايدر مثاللری مفصلاتده مذكوردر .

بو حالده بالاده ذكر اولنان كليه ، جزئيه ، شخصيه ، مهمله‌نك هر برى موجبه سالبه اولمغله سكز قسم حاصل اولور .

والاول الموضوع فی الحمليه
والآخر المحمول بالسويه

علی السويه قضيهٔ حمليه‌ده اوله موضوع ، متأخر اولانه محمول ديرلر . (بالسويه) حالدر . (حال كونهما بالسويه) ديمكدر . مقصد بريسی ذكر اولنوب ديكری ترك اولنمامقدر . يعنی ايكيسنك‌ده ذكری مساويةً لازمدر ديمكدر . مصنف قضيه‌نك اجزاسندن ايكی جزئك بيانيله اكتفا ايلدی . ديكر جزئی اولان نسبت تامه‌یی تعريفده‌كی (الصدق) كلمه‌سندن مستبان اولديغی ايچون ترك ايلدی . تعريفه مراجعت اولنه .

مغاربه علماسنه كوره اجزای قضيه اوچدر . مشارقه علماسنه كوره دردر . موضوع محمول نسبت تامه و كلاميه و نسبت خارجيه كه وقوعی ادراك و عدم وقوعی ادراكدن عبارتدر .

(موضوع) فاعل ، مبتدا ، نائب فاعل (انّ) بابنك

خبرى و (كان) بابنك اسمى ، (محمول) خبر ، فعل ، (ان) بابنك اسمى (كان) بابنك خبرى اوله بيلورلر .

قضيه‌نك جهت اعتباريله يعنى نسبتك نفس الامرده نصل بركيفيتله متصف اولديغى جهتله تقسيمى واردر .

كيفيت مذكوره ضرورة وجوب دوام امكان اطلاق كبى احوالدن عبارتدر . بو احوال وكيفياته جهت و قضيه‌يه موجهه تسميه اولنور . متأخرينه كوره بو اعتبارله (١٥) موجهه واردر :

(١) ضروريهٔ مطلقه (٢) مشروطهٔ عامه (٣) مشروطهٔ خاصه (٤) وقتيهٔ مطلقه (٥) وقتيهٔ غير مطلقه (٦) منتشرهٔ مطلقه (٧) منتشرهٔ غيرمطلقه (٨) دائمهٔ مطلقه (٩) عرفيهٔ عامه (١٠) عرفيهٔ خاصه (١١) ممكنهٔ عامه (١٢) ممكنهٔ خاصه (١٣) مطلقهٔ عامه (١٤) وجوديهٔ لادائمه (١٥) وجوديهٔ لاضروريه .

موجهاتك ايضاحات لازمه‌سنه يعنى يئلرنده‌كى نسبته و قياسده واقع اولدقلرى وقتده‌كى شرائط انتاجه و سائره‌يه واقف اولمق ايستيان ذوات مطولات منطقه مراجعت بيورمليدولر . علم منطقى لايقيله بيلمك ايستيانلر ايچون موجهاتى بيلمك لازمدر . چونكه قضاياى ضروريه و مطلقه عرف عام وعرف خاص امكان عام وامكان خاص كبى مهم اولانلرى ايوجه بيلنورايسه علم كلام و اصول فقه كبى علملرك تدقيقاتى واصول استنباط مسائل فقهيه‌يى ادراك ايده‌بيلور . بويله دقايق علميه‌دن بى‌خبر

اولنلر علوم شريفهٔ مذكوره‌يه حقيله واقف اوله‌مازلر بونلر فائده‌سز تدقيقات فلسفيه قبيلندن دكلدر علماى اسلامك اعاظمى طرفندن كمال دقتله وضع اولنمش قوانين عقليه‌دردر . بو بابده اظهار تعصب حماقتدر . (ضروريهٔ مطلقه) (وهى التى حكم فيها بضرورة النسبه مع الاطلاق عن التقييد بوصف او وقت) وقت وصف ايله مقيد اولميه‌رق نسبتك ضرورتيله حكم اولنان قضيه‌در . انسان وقات ايدر كبى .

٢ (مشروطهٔ عامه) (وهى التى حكم فيها بضرورة النسبه بشرط دوام وصف الموضوع) وصف موضوعك دوامى مشروط اوله‌رق نسبتك ضرورتيله حكم اولنان قضيه‌در . انسان يازى يازدقجه الى حركت ايدر كبى .

(مشروطهٔ خاصه) مشروطهٔ عامه كيدر . فقط بونده بر (لادائماً) قيدى معتبردر (وقتيهٔ مطلقه) (وهى التى حكم فيها بضرورة النسبه فى وقت معين) وقت معينده نسبتك ضرورتيله حكم اولنان قضيه‌در انسان حياتده اولديغى مدتجه بر وايچر كبى (وقتيهٔ غير مطلقه) بو دخى وقتيهٔ مطلقه كيدر . فقط (لادائما) قيدى زياده‌سيله‌در (منتشرهٔ مطلقه) (وهى التى حكم فيها بضرورة النسبه فى وقت غير معين) يعنى وقت غير معينده نسبتك ضرورتيله حكم اولنان قضيه‌در (وقت غير معينده هر انسان بالضروره متنفسدر كبى .

(منتشرهٔ غير مطلقه) منتشرهٔ مطلقه كيدر بونده دخى

(لادائما قیدی معتبردر) (دائمهٔ مطلقه) (وهی التی حکم فیها بدوام النسبة مع الاطلاق عن التقیید بوصف اوقید) وصف وامثالی قیود ایله مقید اولمیه‌رق نسبتك دوامیله حکم اولنان قضیه‌در. کل انسان حیوان دائما کبی.

(عرفیهٔ عامه) (وهی التی حکم فیها بدوام النسبة بشرط دوام وصف الموضوع) وصف موضوعك دوامی شرطیله نسبتك دوامنه حکم اولنان قضیه‌در.

(عرفیهٔ خاصه) عرفیهٔ عامه کبیدر فقط (لادائما) قیدی زیاده اولنمق لازمدر.

(ممکنهٔ عامه) (وهی التی حکم فیها بسلب الضرورة عن الطرف المخالف) یعنی طرف مخالفدن ضرورتك سلبیله حکم اولنان قضیه‌در.

(ممکنهٔ خاصه) طرفیندن ضرورتك سلبیله حکم اولنان قضیه‌در.

(مطلقهٔ عامه) (وهی التی حکم فیها باطلاق النسبة) نسبتك اطلاقیله یعنی دوام وضرورة کبی قیدلردن آزاده اوله‌رق محمولك موضوعه ثبوتیله حکم اولنان قضیه‌در (وجودیهٔ لادائمه) مطلقهٔ عامه کبیدر فقط (لادائما) قیدی زیاده اولنه‌جقدر.

(وجودیهٔ لاضروریة) مطلقهٔ عامه کبیدر فقط لاضرورة قیدی علاوه اولنه‌جقدر.

وان علی التعلیق فیها قد حکم
فانها شرطیة و تنقسم

اکر قضیه‌ده حکم علی وجه التعلیق اولورسه شرطیه‌در.

تعلیق بر شیئك وجودی دیکر بر شیئه توقف ایلمك دیمکدر شرطیهٔ متصله‌ده تعلیق وار ایسه‌ده منفصله‌ده یوقدر. حال بوکه مصنف بو تعریف ایله معرف اولان شرطیه‌یی ایکی قسمه تقسیم ایتدی دینلورسه منفصله‌ده دخی ظاهراً تعلیق یوق ایسه‌ده علی وجه العناد ربط بین الجزئین معناسنه تعلیق واردر جوابی ویریلور یعنی (العدد امازوج واما فرد) قضیهٔ منفصله‌سنده عددك زوج اولمه‌سی فردیتك انتفاسنه توقف ایدر.

متصله ومنفصله‌نك هر بری مخصوصه، کلیه، جزئیه، مهمله‌یه منقسم اولور بو اعتبار ایله شرطیه سکز قسم اولور هر ایکیسنده حال معین وزمان معین اوزره حکم اولنورسه متصلهٔ مخصوصه دینور (ان جئتنی الان اکرمك) کبی منفصلهٔ مخصوصه‌یه مثال زید الان اما کاتب اولیسی بکاتب کبی.

متصلهٔ کلیه‌یه مثال: کلما کانت الشمس طالعةً فالنهار موجود منفصلهٔ کلیه‌یه مثال: دائما اما ان یکون العدد فرداً اوزوجاً.

متصلهٔ جزئیه‌یه مثال: قد یکون اذا کان هذا حیواناً کان انساناً.

منفصلهٔ جزئيه يه مثال : اما ان يكون الشئ حيواناً او فرساً كبي .

بونلرك مهمله‌لرى مالم يذكر فيها شئ من ذلك ديه تعريف اولنور يعنى حال وزمانك تعيين وتعميمندن برشى ذكر اولنميان شرطيه‌لردر . متصلهٔ مهمله‌يه مثال : ان كان هذا انساناً كان حيواناً . منفصلهٔ مهمله‌يه مثال : اما يكون العدد زوجاً او فرداً .

اشبو ايكى مثالك مهمله‌يه مثال اولمسى زمان معين وحال معين فرض اولنمدينى تقديره كوره در .

ايضاً الى شرطية متصله
و منهما شرطية منفصله

حمليه كبي شرطيه دخى متصله ومنفصله قسملرينه آيريلور . (الى شرطية متصله) شرطيهٔ متصله (ماحكم فيها على وجه الشرط والتعليق) يعنى شرط وتعليق ايله حكم اولنورسه متصله دينور .

(من آمن بالقدر امن من الكدر) . كبي كيم كه قدره ايمان ايدرسه كدردن امين اولور .

منفصله (ماحكم فيها بالتنافر بين الجزئين) جزئين بيننده منافرت ايله حكم اولنان قضيه‌در .

انسانلر يا مطيعدر ، يا عاصيدر كبي .

جزأهما مقدم وتالى
اما بيان الاتصال

منفصلهٔ شرطيه‌نك ايكى جزئى مقدم و تاليدر . يعنى جزء اوله مقدم ، جزء ثانى‌يه تالى دينور .

اما اتصالك بيانى يعنى قضيهٔ متصله‌نك تعريفى ايكى جزء بيننده تلازم اولان قضيه‌در .

ما اوجبت تلازم الجزئين
وذات الانفصال دون مين

ذات الانفصال ايكى جزء بيننده تنافر اولان قضيه‌در . (دون مين) بلا كذب معناسنه تأكيد ياخود تكميل وزن ايچون ذكر اولنمشدر .

ما اوجبت تنافراً بينهما
اقسامها ثلاثة فلتعلما
مانع جمع او خلو اوهما
وهوالحقيقى الاخص فاعلما

منفصله‌نك اقسامى اوچدر . مانعة الجمع ، مانعة الخلو ، مانعة الجمع والخلو .

اشبو مانعة الجمع والخلو ديكرندن اخصدر . بو ذكر اولنان شيلرى سن بيل .

(فلتعلما وفاعلما) تنبيه ياخود تكميل وزن ايچوندر .

(مانعة الجمع) ماحكم فيها بالتنافى بين الجزئين صدقاً و كذباً اوكذباً فقط جزئين بيننده صدقاً و كذباً منافاة اولان قضيه‌در .

صدقاً وكذباً منافاة برشى ايله نقيضى بيننده‌كى ترديدن حاصله اولور شو كوريننان شى يا حجردر ياخود لا حجردر كبى بو قسم اشاغيده ذكر اولنه‌جق منفصلهٔ حقيقيه ايله متحددر . يالكز كذباً منافاة برشى ايله انك نقيضندن اخص اولان ديكر بر شيئك ترديدندن حاصل اولور . شو كوريننان شى يا حجردر ياخود دميردر كبى حجرك نقيضى حجر اولامقدر . بوشى حجر اولمازسه بك چوق شيلرهٔ شمولى واردر . دمير او شيلرك بريدر . بناءً عليه دمير لا حجردن اخصدر .

(مانعة الخلو) (ماحكم فيها بالتنافى بين الجزئين صدقاً وكذباً اوكذباً فقط) .

صدقاً وكذباً منافاة برشى ايله نقيضنك ياخود نقيضنه مساوى اولان شيئك ترديدندن حاصل اولور . برشى يا غير ابيض ياخود غير اسوددر كبى غير اسود غير ابيضك نقيضندن اعمدر . چونكه غير ابيضك نقيضى ابيضدر . ابيض ايسه غير اسوددن بر فرددر . چونكه اسود اولمامق مفهومى ماوى پنبه يشيل قرمزى كبى كافهٔ الوانى شاملدر . ابيض ايسه بونلرك بريدر . بناءً عليه غير اسود ابيضدن اعمدر . مانعة الخلوك تعريف مشهورى جزئين بيننده يالكز كذباً منافاة اولان قضيه‌در . بوده برشى

ايله انك نقيضندن اعم اولان شى بيننده‌كى ترديدندن حاصل اولور . مثال سابقده اولديغى كبى .

(اوهما) (هما) ضميرى مانع الجمع ومانع الخلوه راجعدر . بوكا منفصلهٔ حقيقيه دخى ديرلر (ماحكم فيها بالتنافى بين الجزئين صدقاً و كذباً) بوده برشى ايله انك نقيض وياخود نقيضنه مساوى اولان شى بيننده‌كى ترديدن حاصل اولور . عدد يا تكدر . يا جفتدر كبى .

اولكى ايله اوچنجينك ارهسنده عموم و خصوص مطلق واردر . چونكه برشى ايله نقيضى بيننده‌كى تركيبده تجمع ايدرلر . برشى ايله انك نقيضندن اخص اولان شيدن متحصل تركيبده مانع الجمع بولنور . منفصلهٔ حقيقيه بولنه‌ماز .

كذلك ايكنجيسى ايله اوچنجيسى ارهسنده‌كى نسبت عموم و خصوص مطلقدن عبارتدر . ايكى اولكيلر بيننده عموم وخصوص من وجه واردر . بو فرقلر ايكى اولكى تعريفلرده صدقاً وكذباً قيدينى معتبر طوتانلره كوره‌در . فقط منطقيونك تعريف مشهورينه كوره اولكنده كذباً ايكنجيسنده صدقاً قيديله اكتفا اولنمشدر . بونلره كوره اقسام ثلثه بيننده تباين واردر .

فصل فی التناقض

تناقض خلف القضتین فی
کیف وصدق واحد امرقفی

تناقض ایکی قضیه کیفاً یعنی ایجاب وسلبده یکدیکرینه مخالف اولمه‌سیدر وبرینك صادق دیکرینك کاذب اولمسی‌ده شرطدر .

(تناقض) مبتدا (خلف القضتین) خبردر جنس تناقض اعتباریله یاخود معرض تفصیلده اولمه‌سیله معرفه‌لك اکتساب ایلمشدر (خلف) اسم مصدر (اختلاف معناسنه تعریفك جنسیدر مرکبات انشائیه واضافیه وتوصیفیه‌نك اختلافنی شامل اولور. (قم) (تقم) غلام زید لاغلام زید البحر العمیق البحر الغیر العمیق کبی .

(القضتین) تعریفك فصلی مقامنده‌در بو قید ایله مرکبات مذکوره تعریفدن خروج ایدر .

(وصدق واحد) قولنده اکتفا واردر (کذب آخر) مقدردر (قفی) مجهول صیغه‌سیله تبع معناسنه‌در تناقض تحقق ایتمك ایچون موضوعده، محمولده زمان مکانده جزء کلده قوه فعلده اضافه‌ده شرطده اتحاد لازمدر. زید کاتبدر . عمر کاتب دکلدر دینورسه تناقض یوقدر . زیرا محمولار بر دکلدر قیش کونی اوشویورم دیین بر ذات حزیرانده اوشمیورم دیرسه تناقض ایتمز .

بعضلر بو شرطلری یالکز نسبت حکمیه‌ده اتحاده ارجاع ایلمشدر. فی الواقع موضوعلر اختلاف ایتدیکی حالده نسبت‌ده دخی اتحاد قالماز سائرلرده بویله‌در .

فان تکن شخصیةً او مهمله
فنقضها بالکیف ان تبدله

اکر قضیه شخصیه یاخود مهمله اولورسه آنك نقیضی کیفیتجه تبدل اولنمسیدر یعنی ایجاب و سلبده تبدل واختلاف ایله حاصل اولور .

(فنقضها) مبتدا (ان تبدله) خبردر کیف قیدی موجهاتدن احترازاً ذکر اولنمشدر موجهات اعتباریله قضیه‌نك تناقضی ایچون شرائط دیکر واردر مطولاتده مذکوردر .

وان تکن محصورة بالسور
فانقض بضد سورها المذکور

اکر قضیه سور کلی وجزئی ایله محصور اولورسه کندی سورینك ضدیله تناقض حاصل اولور .

فان تکن موجبة کلیه
نقیضها سالبة جزئیه

اکر قضیه موجبهٔ کلیه ایسه نقیضی سالبهٔ جزئیه‌در .

خلاصه کلیه‌نك نقیضی جزئیه‌در . موجبهٔ کلیه‌نك نقیضی سالبهٔ کلیه اولاماز . چونکه اطراد بوقدر ایکیسی‌ده کاذب اوله‌بیلیر .

-:::-

فصل فى العكس المستوى

بو فصل عكس بيانندەدر . عكس اوچ قسمدر : عكس
مستوى ، عكس نقيض موافق ، عكس نقيض مخالف (عكس
نقيض موافق) قضيەنك ايكى طرفنىدە كندى نقيضلريله عكس
ايلمكدر. (كل حيوان انسان) تركيبنك بو معناجه عكسى (كل
لا حيوان لانسان) در (عكس نقيض مخالف) قضيەنك طرف
اولى ثابتنك نقيضنه تبديل ايلمكدر . (كل انسان حيوان)
تركيبنده (لاشى من الحيوان انسان) كبى .
مصنفك مقصدى عكس مستوىدر .

العكس قلب جزئى القضيه
مع بقا الصدق و الكيفيه

عكس قضيەنك جزءلرى تقديم وتأخير طريقيله قلب وتبديل
ايلمكدر فقط صدق وكيفيتك بقاسيله يعنى اصلى قضيه صادق
ايسه عكسى دخى صادق اولمق و موجبه ايسه عكسىدە موجبه
اولمق شرطلرينه مقارن بولنمق لازمدر .

والكم الا الموجبة الكليه
فعوضوها الموجبة الجزئيه

كليه وجزئيەنكدە بقاسيله مشروطدر لكن موجبۀ كليەيى
جزئيەيه تعويض ايدبكز ياخود ايدرلر يعنى مستثنا اولەرق
موجبۀ كليەنك عكسى موجبۀ جزئيەدر . چونكه بونك مطرداً

صحيح اولەرق عكس جائز اولەماز مثلا (كل انسان حيوان)
بعض حيوان انسان كبى (كل حيوان انسان ديه كلى اولەرق
عكس اولنورسه صحيح اولەمز حال بوكه اصل قضيه صادق
ايسه عكس قضيه دخى صادق اولەجق ايدى .

والعكس لازم لغيرما وجد
به اجتماع الخستين فاقتصد

عكس خستينك مجتمع اولديغى قضيەلردن بشقه قضيەلردە
لازمدر .
اقتصاد اموردە توسط واعتدال ايلمك معناسنەدر .
تكميل بيت ايچون اتيان اولنمشدر خستين ايكى خست معناسنەدر
جزئيه ايله سالبه ديمكدر .

ومثلها المهملة السلبيه
لانها فى قوة الجزئيه

مهملۀ سلبيه اجتماع خستين واقع اولان قضيەلر كبيدر .
زيرا قضيۀ مهملۀ جزئيه قوەسندەدر . بونك عكسى اولمامسى
مطرداً عكسندە صدق اولماديغندندر .

والعكس فى مرتب بالطبع
و ليس فى مرتب بالوضع

عكس مرتب بالطبع اولان قضيەلردە يعنى حمليه ايله شرطيۀ
متصلەدە جاريدر مرتب بالوضع اولان منفصلەدە واقع دكلدر .
مرتب بالطبع اولان قضيەلردە تبديل موقع وموضع

اولنورسه معناجه تبدل واقع اولور فقط مرتب بالوضع اولان
منفصله‌لرده بو تغير حاصل اولەمز . العدد اما زوج واما فرد
قولمزی العدد اما فرد واما زوج صورتنه تحويل ايلسه‌ك
معناجه بر تغير حاصل اوله‌ماز بورادەکی عکس بالاده مذکور
عکسك اقسام ثلثه‌سنی‌ده شاملدر .

باب القياس

ان القياس من قضايا صوراً
مستلزماً بالذات قولاً آخرا

قياس قضيه‌لردن تشکيل اولنور او قضيه‌لر بالذات قول
آخری يعنی نتيجه‌يی مستلزم اولور .

(ان القياس) ان کلمه‌سی تأکيد افاده ايدر. بوراده قياس
معنای لغوی يا اصولی ياخود منطقی جه اوله‌جغی خصوصنده
مخاطبنك ذهننده اشتباه حاصل اولمغله بو ترددی دفع ايچون
مصنف ان کلمه‌سنی اتيان ايتدی ياخود مخاطبی متردد منزله‌سنه
تنزيل ايلدی . قياس لغتده بر شیء شیء آخرله تقدير ايتمکدر
مثلا زراع ايله قماشك مقدارينی وبالاخره قاچ غروش ايده‌جکنی
تقدير ايتمك کبی اصوليين عندنده بر شیء شیء آخر اوزرينه
حمل ومقايسه ايتمکدر راقی‌يی سکر ويرمك جهت جامعه‌سيله

خمره مقايسه ايده‌رك حرمتنه حکم ايتمك کبی . قياس اصطلاح
منطقيونده (قول مؤلف من اقوال متی سلمت لزم عنها لذاتها
قول آخر) يعنی قياس برطاقم قضايای معلومه‌دن مترکب بر قولدر
او اقوال تسليم وقبول اولنورسه لذاته اقوال مذکوره‌دن قول
آخرکه نتيجه لازم کلير .

بو تعريفده منطقيونك من اقوال و مصنفك تعريفنده من
قضايا صوراً قولمريله برحکمی استلزام ايدن قول واحد خروج
ايدر .

ايکی قضيه‌يی شامل موجهات مرکبه قياس دکلدر . زيد
قائم لادائماً کبی .

(مستلزماً) قولی صورانك ضمير مسترندن حالدر وضروب
عقيمه‌دن احتراز ذکر اولنمشدر زيرا آشاغيده ذکر اولنه‌جغی
وجهله عقيم اولان ضربلر نتيجه انتاج ايده‌مز .

بالذات قولی قياس مساواتی اخراج ايچوندر .

مثلا قامت زيد قامت عمره مساويدر قامت عمر قامت بکره
مساويدر . بو حالده قامت زيد قامت بکره مساويدر نتيجه‌سنی
انتاج ايدر . فقط بو انتاج بالذات دکل بلکه مقدمهٔ اجنبيه
واسطه‌سيله در .

چونکه اولجه بيلورزکه بر شيئك مساوينه مساوی او
شيئده مساوی اولور ايشته بو مقدمه واسطه‌سيله انتاج ايدر
قول آخر قيدی قياس شکلنده اولان نتيجه انتا

قياسلر ايچوندر مثلا كل انسان حيوان وكل حجر جسم كلاملرى
بر نتيجه انتاج ايدهمز .

(من قضايا) قضايا قضيهنك جميدر . بوراده جمع مافوق
الواحد معناسندهدر . قياس ايكى وايكيدن زياده قضيهلردن تركب
ايدهبيلور .

(مستلزماً) صورنك ضميرندن حالدر . بورادهكى استلزام
لزوم بين ولزوم غير بينى شاملدر . چونكه شكل اولده لزوم
بين واردر . اشكال سائرهدهكى لزوم غير بيندر .

(قول آخر) نتيجه ديمكدر آخر قيدى ديكر مقدمهلره
مغاير معناسنهدر ومستلزم كلمهسنك مفعول بهيدر .

ثم القياس عندهم قسمان
فمنه مايدعى بالاقترانى

بوندن صكره منطقيون نزدنده قياس ايكى قسمدر اقترانى
تسميه اولنان قسم قياسدندر .

(ثم القياس) ثم ترتيب ذكرى ايچوندر القياس مبتدا
قسمان خبردر .

(فمنه) ضميرى قياسه راجعدر . مقدم خبر (ما) موصوله
مبتداسى مؤخردر (يدعى) يسمى معناسنه صلهدر . بالاقترانى
يدعى فعلنه متعلق بو قسم قياسده حدود ومقدمهلر يكديكرينه
مقارن ومتصل اولديغندن اقترانى تسميه اولنمشدر . قياس
استثنا كبى ادات استثنا ايله مقدمهلرك آرهلرى فصل اولنمامشدر .

وهو الذى دل على النتيجه
بقوة واخنص بالحملية

قياس اقترانى بالقوة نتيجهيه دلالت ايدن قياسدر بو قياس
قضاياى حمليهيه مخصوصدر .

يعنى حمليهلردن تركب ايدر حمليهلردن مركب اولمسى مصنفه
وابن حاجبه كوره در اكثر منطقيون شرطيهلرندن ده تركب ايدر
ديمشلردر .

بونلره كوره شرطيهلردن تركب ايدن قياس بش قسمدر
ايكى شرطيهٔ متصلهدن ايكى شرطيهٔ منفصلهدن برشرطيهٔ منفصله
ايله متصلهدن بر حمليه ايله بر شرطيهٔ متصلهدن بر حمليه ايله بر
منفصلهدن بو اقسامك هر بريندن يقينده ذكر اولنهجق اشكال
اربعه تنظيم وتشكيل اولنور . ايكى شرطيهٔ متصلهدن شكل اول
تركيبنه مثال هر نه وقت شمس طلوع ايدرسه كوندز اولور
وكوندز اولديغى وقت البته كيجه موجود دكلدر . هر نه وقت
كونش طوغديغى وقت كيجه موجود دكلدر كبى .

هر برينك مثاللرى كتب مفصلهٔ منطقيهده مذكوردر مصنف
ايله ابن حاجبك بونلرى ذكر ايتمامسى استعماللرى آز
اولديغندندر .

فان ترد تركيبه فركبا
مقدماته على ما وجبا

اكر قياسك تركيبنى قصد واراده ايدرسك اولا منطقيونك

بيان ايتديكى وجه لازم اوزره مقدماتى ترتيب ايله (وجه واجب) اكر قياس اقترانى ايسه صغرى اول كبرى ايكنجى اكر استثنائى ايسه بونك عكسى شكل اولك ضرب اولى ايسه ايجاب صغرى وكلية كبرى كبى شرطلردر .

ورتب المقدمات وانظرا
صحيحها من فاسد مختبرا

مقدمات قياسى ترتيب ايت صحيحنى فاسدندن اختبار وامتحان ايتديكك حالده صرف فكر ونظر ايله .

(من فاسد) حالدر محذوف اولان متميزه متعلق متميزاً من فاسد ديمكدر ياخود مختبرا كلمه سنه متعلقدر .

قياسك ماده جهتندن صحتى صادق ونظم جهتندن شرائط انتاجى جامع اولمسى ومادهجه كاذب ونظمجه فاسد اولمسى خصوصلرينه دقت لازم اولديغنى ارائه ايچون صحيحها من فاسد قوانى زياده ايلدى .

فان لازم المقدمات
بحسب المقدمات آت

زيرا مقدماتك لوازمى مقدمات حسبيله ظهور ايتمليدر . يعنى مقدمات صحيح ايسه لازمىده مطرداً صادقدر مقدمات صادق دكل ايسه لوازمى دخى صادق دكلدر مثلا بعض كره مقدمهلر كاذب اولديغى حالده لازمى ونتيجهسى طوغرى اولور مثلا كل انسان جماد وكل جماد ناطق قياس كاذبنده نتيجه كل

انسان ناطق چيقار . مصنف مرحوم بحسب المقدمات قوليله يعنى لوازم ونتايج طبق مقدمات كبى خروج ايتمك لازم اوله جغنى بيان وبونك كبى قياس كاذبى قياس جمله سندن اخراج ايتمشدر .

ومامن المقدمات صغرى
فيجب اندراجها فى الكبرى

مقدماتدن اولان صغرى نك كبراده اندراجى واجب اولور .
(ما) اسم موصول مبتدا (صغرى) مبتداى محذوفه خبر جمله سى موصولك صله سيدر . من المقدمات حالدر (تقدير كلام والتى هى صغرى حال كونها من المقدمات) تقديرنده در . (فيجب) خبردر .

شرائط لازمه يى جامع اولان قياس نتيجه يى انتاج ايدر . نتيجه دعوانك عينى اوله رق ظهور ايدرسه قياس طوغرى اولور . ودعوانك موضوعنه حد اصغر محموله حد اكبر ديرلر حد اصغرى شامل اولان قضيه صغرى حد اكبرى شامل اولان قضيه كبرى تسميه اولنور . صغرى ايله كبرانك آره سنده ايكى كره ذكر اولنان كلمه يه حد اوسط ديرلر . حد اوسط تعبيرى صغرى ايله كبرى آره سنده توسط ايلديكندندر . لفظاً متوسط اولمه سى لازم دكلدر .

لفظاً ده متوسط اولمه سى يالكز شكل اولده مشهوددر .

(فيجب اندراجها) (ها) ضميرى صغرايه راجعدر .

بوراده تسامح واردر چونكه كبراده مندرج اولان صغرى دكلدر. بلكه حد اصغردر [*] .

وذات حد اصغر صغراها

و ذات حد اكبر كبراها

حد اصغر صاحبى اولان مقدم صغرى وحد اكبر صاحبى اولان مقدم كبرادر. اصغر ، اكبر كلمه لرينه تنوين كلمه سى ضرورة وزن ايچوندر .

واصغر فذاك ذواندراج

ووسط يلغى لدى الانتاج

حد اصغر حد اكبرده مندرجدر . و حد اوسط انتاج وقتنده لغو وطى اولنور .

بالاده كى قياسده اندراج حد اصغرك اندراجيدر . بناءً عليه تكرار يوقدر .

فصل فى الاشكال

الشكل عند هؤلاء الناس

يطلق عن قضيتى قياس

علماى منطق نزدنده قياسك ايكى قضيه سنه شكل اطلاق اولنور .

[*] حد اصغر حد وسطده مندرجدر . واوسط كبراده مندرجدر. حد اصغر حد اوسط واسطه سيله كبراده مندرجدر .

عن قضيتى قياس على هيئة قضيتى قياس تقديرنده در .

من غير أن تعتبر الاسوار

اذ ذاك بالضرب له يشار

قياسك ايكى قضيه سنه شكل اطلاقى سوركلى و جهت اعتباريله مشروط دكلدر .

چونكه قياسك ايكى قضيه سنه ضرب ناميله اشارت اولنور.

(من غير اعتبار الاسوار) من غير اشتراط اعتبارها ديمكدر .

منفى اولان اشتراط اعتبار اسواردر. يوقسه اعتبار اسوار دكلدر. ضربلرده سورك معتبر اولمه سى معلومدر .

(اذ ذاك) (اذ) تعليل ايچوندر . ذاك اسم اشارت مذكور اعتباريله قضيتى قياسه راجعدر . اشارت دلالت معناسنه در .

شوايكى بيتك خلاصه سى ان الضرب اسم لهيئة قضيتى القياس الحاصلة من اجتماع الصغرى مع الكبرا بشرط اعتبار الاسوار بخلاف الشكل فانه اسم للهيئة المذكوره لابهذا الشرط) (ضرب) سورلر معتبر اولمق شرطيله صغرى ايله كبرانك اجتماعندن حاصل اولان هيئته اسمدر ، شكل بويله دكلدر . زيرا شكل هيئت مذكوره نك اسميدر. فقط شرط مذكور معتبر دكلدر .

وللمقدمات اشكال فقط

اربعة بحسب حد الوسط

حد وسط اعتباريله مقدمات ايچون انجق دورت شكل واردر. فقط كلمه‌سی ضرورت وزن ايچون تقديم اولنمشدر ، اصل عباره (اشكال اربعة فقط) در .

حمل بصغرى وضعه بكبرى

يدعى بشكل اول و يدرى

حد اوسط صغراده محمول وكبراده موضوع اولورسه شكل اول تسميه اولنور . وبويلجه معلوم اولور.

مثال : مملكتمزده معارف ترقی ايتمكده‌در . معارف ترقی ايدن يرلر بختياردر. نتيجه مملكتمز بختياردر .

و حمله فی الكل ثانيا عرف

و وضعه فی الكل ثالثا الف

حد اوسط صغرى وكبراده محمول اولورسه شكل ثانی ناميله معروف و ايكيسنده‌ده موضوع اولورسه شكل ثالث ناميله مألوفدر .

شكل ثانی‌يه مثال عالم مسعوددر. بعض انسان مسعوددر ، بعض انسان عالمدر .

شكل ثالثه مثال : هر مقناطيس قوهٔ جاذبه صاحبيدر ، بعض دمير مقناطيسليدر .

ورابع الاشكال عكس الاول

وهی علی الترتيب فی التكمل

شكل رابع شكل اولك عكسيدر . يعنی صغراده موضوع كبراده محمولدر .

بو اشكال اربعه تكملده ترتيب مذكور اوزره‌در. يعنی شكل اول اشكال سائره‌دن مركبدر.

چونكه شكل اولده ترتيب مقتضای طبع اوزره‌در و موضوعدن حد اوسطه حد وسطدن محموله انتقال عقليدر . اشكال سائره‌ده‌كی تكمل ترتيب مذكور ايله متناسبدر .

شكل رابعه مثال: هر انسان قابل ترقيدر. بعض ذی‌حيات انساندر ، بعض ذی‌حيات قابل ترقيدر .

فحيث هذا النظام يعدل

ففاسد النظام اما الاول

حانكی تركيبده اولورسه اولسون بو نظامدن عدول اولنورسه نظم قياسده فاسددر .

اما الاول بيت لاحقه مربوطدر .

يعنی حدود ثلثه مذكور اولمز و شرائط سائره‌يی جامع بولنمزسه قياس فاسد اولور ونتيجه‌يی انتاج ايده‌من .

تنبيه — بروجه بالا ذكر اولنان قياسلره قياس متعارف ديرلر . هر شكلك برده قياس غيرمتعارفی واردر . ازجمله شكل اولده صغرانك محمولنك متعلقی كبراده موضوع اولور . مثلا كل انسان مساو للناطق وكل ناطق بشر ـ نتيجه ـ كل انسان مساو للبشر بووجه ايله ديگر شكللرده غيرمتعارفلری واردر .

شكل رابع نظم طبيعيدن بعيددر . بناءً عليه فارابى ابن سينا امام غزالى شكل رابعى اسقاط ايتمشلردر . متأخرين شكل رابعى اسقاط ايتمامشلردر . فقط نظم طبيعيدن بعيد اولديغنى اعتراف ايتمشلردر . چونكه قرآن كريمده اوچ اولكى شكللر واردر . شكل اوله مثال :

حضرت ابراهيم عليه السلامك نمروده قارشو (فان الله يأتى بالشمس من المشرق فأت بها من المغرب) آيت كريمه‌سيله احتجاجيدر . حضرت ابراهيم نمروده قارشو (انت لست برب) ديه دعوى ايلدى دليل مقامنده (انت لاتقدر ان تأتى بالشمس من المغرب) (وكل من لايقدر ان يأتى بالشمس من المغرب فليس بربى) شكل اولدن فانت لست برب نتيجه‌سنى منتج اولور .

شكل ثانينك وجودينه مثال : (فلما افل قال انى لااحب الافلين) نظم جليليدر . هذا الكواكب آفل وليس ربى بافل شكل ثانيدن هذا الكوكب ليس بربى) نتيجه‌سنى ويرر .

شكل ثالثك وجودينه مثال : (ما انزل الله على بشر من شئ) ديه‌رك سلب كلى ايله بشر اوزرينه جناب حق هيچ برشى انزال ايتمدى . ديه منكرينه قارشو (قل من انزل الكتاب الذى جاء به موسى نوراً وهدى للناس) بيورلمشدر . بو آيت جليله‌دن منتظم قياسى بروجه آتيدر : (موسى ع م بشر) و (موسى ع م انزل عليه الكتاب) شكل ثالثدن والبشر انزل عليه الكتاب نتيجه كبى ويرر .

فشرطه الايجاب فى صغراه
وان ترى كلية كبراه

شكل اولك شرط انتاجى صغراسى موجبه كبراسى كليه اولمقدر . شكل ثانيده كيفيتده اختلاف مطرداً انتاجك شرطيدر . اصل انتاجك شرطى دكلدر . چونكه بعض كره كيفيتده متحد دخى اولسه ينه صحيح اوله‌رق نتيجه ويرر . مثال :

والثانى ان يختلفا فى الكيف مع
كلية الكبرى له شرط وقع

شكل ثانينك شرط انتاجى مقدمتينى يعنى صغرى ايله كبرى ايجاب وسلبده مختلف اولمقدر .

وكبرى كليه اولمق دخى شرائط واقعه جمله‌سندندر .

شكل ثانيه مثال : (ان خير من استأجرت القوى الامين) آيت كريمه‌سندن ترتيب اولنان قياسدر . (موسى عليه السلام القوى الامين) صغرى وكل خير من استأجرت القوى الامين) كبرى (موسى عليه السلام هوى خير من استأجرت) نتيجه بو قياسده كيفيتده اختلاف اولمديغى حالده صحيحدر .

والثالث الايجاب فى صغراهما
وان ترى كليةً كبراهما

شكل ثالثك شرط انتاجى صغرى موجبه اولمق وايكيسنك (؟)ى مطلقا كليه اولمقدر .

ورابع عدم جمع الخستين
الا بصورة ففيها يستبين

شكل رابعك شرط انتاجى ايكى خستين جمع اولمامق يعنى سالبه‌لك ايله جزئيه‌لك قياسده جمع اولمامقدر . يالكز بر صورت مستثنادر .

بو صورتده بيان اولنه‌جقدر . بو بيتى تعقيب ايدن بيتده مصرحدر .

صغراها موجبة جزئيه
كبراها سالبة كليه

مستثنى اولان صورتده صغراسى موجبهٔ جزئيه كبراسى سالبهٔ كليه اولان قياسدر .

فمنتج الاول اربعة
كالثانى ثم ثالث فستة

شكل اولك ضروب منتجه‌سى دردتدر شكل ثانى كبى بوندن صكره شكل ثالثك ضربلرى التيدر .

و رابع بخمسة قد انتجا
و غير ماذكرته لن ينتجا

شكل رابع بش ضرب ايله منتج اولدى يعنى بش ضربى واردر . ذكر ايتديكم صورتلردن بشقه‌سى منتج دكلدر .

بو ايكى بيتده مهم اولان تفصيلات :

الاول اربعة يعنى شكل اولك ضروب منتجه‌سى دردتدر .

بوراده منتجه قيدى ايله منتج اولميان احتمالات عقليهٔ قياسيه خروج ايتمشدر . چونكه ضروب مطلقه يوزدر . زيرا شكل اولك صغراسنده اون احتمال و كذا كبراسنده اون احتمال واردر . مثلا صغرى موجبهٔ طبيعيه سالبهٔ طبيعيه ، موجبهٔ مهمله سالبهٔ مهمله ، موجبهٔ شخصيه سالبهٔ شخصيه موجبهٔ كليه ، سالبهٔ كليه موجبهٔ جزئيه سالبهٔ جزئيه بو اون احتمال عيناً كبراده دخى جاريدر .

اونى اونه ضربدن يوز احتمال حاصل اولور . قضاياى طبيعيه انتاجاتده معتبر دكلدر . بناءً عليه مصنف طبيعيه‌يى ذكر ايتمامشدر . مهمله‌لر مسائل علومده جزئيه وشخصيه‌لر كليه قوتنده‌در (خلاصه) صغرى وكبرى موجبهٔ كليه سالبهٔ كليه موجبهٔ جزئيه سالبهٔ جزئيه اولور . دردك دردده حاصل ضربندن اون التى احتمال واردر لكن شكل اولك شرط انتاجى ايجاب صغرى اولديغندن سكز احتمال دوشمشدر . چونكه صغرى موجبه اولمق لازم كلورسه سالبهٔ كليه سالبهٔ جزئيه اولەمز . بو ايكى حال كبراده‌كى درت احتماله ضرب ايدرايسه‌ك سكز حاصل اولور . وكليهٔ كبرى دخى شرط اولمغله درت احتمال دخى رفع اولور چونكه كبرى جزئيه اولورسه صغرى (موجبهٔ كليه سالبهٔ كليه موجبهٔ جزئيه سالبهٔ جزئيه) اوله‌جق ايدى ، كليهٔ كبرى شرطيله بو درت احتمال دخى دوشمكله

ضروب نتیجه درت اولمق لازم کلور . دیکر طقسان الٹی
احتمال عقلیدر .

بالاده‌کی شخصیه‌لر کلیه قوتنده‌در دیمش ایدك چونکه
شخصیه‌لر کبراده واقع اولور مثلا (هذا زید زید انسان)
فهذا انسان نتیجه ویرر . بوراسی مسمی بزید تقدیریله کلی
مقامنده‌در . شکل اولك ضروب منتجه‌سی) ضرب اول ایکی
قضیهٔ موجبهٔ کلیه‌دن مرکب اولور موجبهٔ کلیه نتیجه ویرر .

ضرب ثانی صغری موجبهٔ کلیه کبری سالبهٔ کلیه نتیجه‌سی سالبهٔ
کلیه چیقار چونکه نتیجه اخس مقدمتینه تابعدر .

ضرب ثالث صغری موجبهٔ جزئیهٔ کبری موجبهٔ کلیه نتیجه
موجبهٔ جزئیه اولور .

ضرب رابع صغری موجبهٔ جزئیه کبری سالبهٔ جزئیه
سالبه جزئیه نتیجه ویرر .

١ کل جسم مؤلف وکل مؤلف محدث فکل جسم محدث .

٢ کل انسان حیوان ولاشیٔ من الحیوان بحجر فلاشیٔ
من الانسان بحجر .

٣ بعض الحیوان انسان وکل انسان ناطق فبعض الحیوان
ناطق .

٤ بعض الحیوان انسان ولاشیٔ من الانسان بحجر
فبعض الحیوان لیس بحجر .

شکل ثانیك ضروب منتجه‌سی درتدر بونده دخی یوز

احتمال اولوب طقسان الٹیسی بروجه‌بالا ساقط اولمغله اون الٹی
احتمال قالور .

صغری وکبرانك اختلافی شرط اولمغله سکز احتمال دوشر
کبری کلیه اولمق شرطیله درت احتمال دوشر ضروب منتجه
درت قالور .

ضرب اول صغری موجبهٔ کلیه کبری سالبهٔ کلیه نتیجه
سالبهٔ کلیه .

ضرب ثانی صغری سالبهٔ کلیه کبری موجبهٔ کلیه نتیجه
سالبهٔ کلیه .

ضرب ثالث صغری موجبهٔ جزئیه کبری سالبهٔ کلیه نتیجه
سالبهٔ جزئیه .

ضرب رابع صغری سالبهٔ جزئیه کبری موجبهٔ کلیه نتیجه
سالبهٔ جزئیه .

شکل ثالثك شرط انتاجی ایکیدر . بری کیفیتجه ایجاب
صغری دیکری مقدمه‌لردن بری کلیه اولمقدر . صغری موجبه
اولمز ایسه بعض کره نتیجه طوغری چیقار لاشیٔ من الانسان
بحجر وکل انسان جسم نتیجه لاشیٔ من الحجر بجسم اولور
بعض کره طوغری اولمز قاعدهٔ منطقیه ایسه مطرد اولمقدر
بناءً علیه ایجاب صغری ایله مقدمتیندن برینك کلیتی شرطدر .

اولکی شکللرده بیان اولندیغی وجه ایله سکز ضرب اسقاط

اولور . چونكه صغرى موجبه اولورسه سالبهٔ كليه وسالبهٔ
جزئيه اولەمز .

بو ايكيسى كبراده‌كى درت احتمال ايله ضرب اولورسه
ساقط اولان سكز احتمال حاصل اولور .

صغرى وكبرانك برى كليه اولمق شرطيله ايكى ضرب دها
ساقط اولور .

بو حالده ضروب منتجه التى اولور .

ضرب اول صغرى وكبرى موجبهٔ كليه نتيجه موجبهٔ كليه
هر چالشان ترقى ايدر هر چالشان معتبردر نتيجه هر ترقى ايدن
معتبردر كبى .

ضرب ثانى صغرى موجبهٔ كليه كبرى سالبهٔ كليه نتيجه
موجبهٔ كليه هر چالشان ترقى ايدر هر چالشان محروم دكلدر
نتيجه هر ترقى ايدن محروم دكلدر .

ضرب ثالث صغرى موجبهٔ جزئيه كبرى موجبهٔ كليه نتيجه
موجبهٔ جزئيه .

ضرب رابع صغرى موجبهٔ كليه كبرى موجبهٔ جزئيه
نتيجه موجبهٔ جزئيه .

ضرب خامس صغرى موجبهٔ جزئيه كبرى سالبهٔ كليه
نتيجه سالبهٔ جزئيه .

ضرب سادس صغرى موجبهٔ كليه كبرى سالبهٔ جزئيه نتيجه
سالبهٔ جزئيه .

شكل رابعك شرط انتاجى ايكى خستك يعنى جزئيه ايله
سالبه‌نك قياسده جمع اولماميدر . بو دخى اولكيلر كبى ضروب
عقيمهٔ محتمله اسقاط اولندقدن صكره اون التى ضرب قالور .
ايكى خستك عدم اجتماع شرطيله سكز ضرب ساقط اولور .
زيرا صغرى سالبهٔ جزئيه اولورسه كبراده‌كى درت احتمال ايله
درت ضرب دوشر اكر صغرى سالبهٔ كليه اولورسه كبرى سالبهٔ
كليه سالبهٔ جزئيه وموجبهٔ جزئيه اولەمز صغرى موجبهٔ كليه
اولورسه كبرى سالبهٔ جزئيه اولەمز . وينه كبرى سالبهٔ كليه
اولمق شرطيله اوچ احتمال دوشر بناءً عليه شكل رابعك
ضروب منتجه‌سى بش قالير .

بناءً عليه بو شكلك ضروب عقيمه‌سى اون بردر ضروب
منتجه‌سى بش قالور .

ضرب اول — صغرى موجبهٔ كليه كبرى موجبهٔ كليه
نتيجه موجبهٔ كليه .

ضرب ثانى — صغرى موجبهٔ كليه كبرى موجبهٔ جزئيه
نتيجه موجبهٔ جزئيه .

ضرب ثالث — صغرى سالبهٔ كليه كبرى موجبهٔ كليه
نتيجه سالبهٔ كليه .

ضرب رابع — صغرى موجبهٔ كليه كبرى سالبهٔ كليه
نتيجه سالبهٔ كليه .

ضرب خامس — صغرى موجبهٔ جزئيه كبرى سالبهٔ كليه
نتيجه سالبهٔ جزئيه .

(خلاصه) درت شكلده بروجه بالا درتيوز قياس ترتيب
ايلمك ممكندر . ذكرى سبقت ايلديكى وجه ايله اوجيوز
سكسان برى عقيم اون طقوزى منتجدر .

صغراسى موجبهٔ جزئيه كبراسى سالبهٔ كليه اولان صورت
مستثنادر . يعنى بو صورتله ايكى خست جمع اولورسه‌ده قياس
نتيجه ويرر .

شكل ثانينك ضروب منتجه‌سنه مثال :

ضروب اول كل غائب مجهول الصفة وكل ما يصح بيعه
ليس بمجهول الصفة نتيجه .

كل غائب لايصح بيعه هرغائب مجهول الصفةدر . بيعى صحيح
اولان هرشى مجهول الصفة اوله‌مز . بوحالده غائبك بيعى صحيح
اوله‌مز .

ضرب ثانى كل غائب ليس بمعلوم الصفة وكل مايصح بيعه
فهو معلوم الصفة .

نتيجه كل غائب ليس يصح بيعه .

ضرب ثالث بعض الغائب مجهول وكل مايصح بيعه ليس
بمجهول الصفة بعض الغائب لايصح بيعه .

شكل ثالثك ضرب اولنه مثال : كل بر مقتات وكل بر
ربوى بعض المقتات ربوى يعنى بغداى احتياج عموميدن اولان

قوت ورزقدر . قوت و رزقده ربا واردر . نتيجه قوت و رزق
اولان شيلرك بعضيسنده ربا واردر . ضروب سائره‌يه مثال بو
قياس اوزره ترتيب اولنور :

وتتبع النتيجة الاخس من
تلك المقدمات هكذا ذكن

كافهٔ اقترانياتده نتيجه اخس مقدمتينه تابعدر . اخس
لفظنك مذكر اوله‌رق كلمسى مقدمه‌نك قول ايله مؤل
اولديغيچوندر .

ذكن ماضى مجهول علم معناسنه‌در .

اخس مقدمتينه تابع ديمك صغرى كبرادن بريسى سالبه
ايسه نتيجه بهمه‌حال سالبه وجزئيه ايسه نتيجه دخى جزئيه
چيقار معناسنه‌در .

وهذه الاشكال بالحملى
مختصة وليس بالشرطى

اشكال مذكوره قضاياى حمليه‌دن متشكل واكا مختصدر
قضاياى شرطيه‌دن تشكل ايده‌مز .

مصنفك بو بابده ابن حاجبه تابع اولديغى يوقاريده ذكر
اولندى اكثر محققينه كوره شرطيه‌لردن‌ده تركب ايدر . بوكا
دائر ايضاحات ويرلمشدر .

والحذف فى بعض المقدمات
او النتيجه لعلم آت

معلوم اولديغى ايچون قياسك صغرى وكبراسندن برينى ياخود نتيجه‌سنى حذف جائزدر . بش قسم حذف واردر . يالكز كبرى يالكز صغرى يالكز نتيجه وكبرى ايله نتيجه وصغرى ايله نتيجه حذف اولنه‌بيلور . مطوى الصغرى مطوى الكبرى ناملريله تسميه اولنور .

ومنتهى الى ضرورة لما
من دورٍ اوتسلسل قدلزما

مقدمات اكر ضروريه دكل ايسه ضروريه ويا مسلمه‌يه منتهى اولور . زيرا ضروريانه منتهى اولمز ايسه دور ياخود تسلسل لازم كلير .

ومنه مايدعى بالاستثنائى
يعرف بالشرط بلاامترا

مقدمه‌لرك برنده ادات استثنا بولنديغيچون استثنائى تسميه اولنان وديكر مقدمه‌سنده ادات شرطيه مذكور اولديغندن طولايى شرطى ديفيلان قياس استثنائى اقسام قياسدندر .

مثال : كلما كانت الشمس طالعةً فالنهار موجود لكن الشمس طالعةً . فالنهار موجود . ديكر : (لوكان فيهما الهة الا الله لفسدتا) آيت كريمه‌سيده قياس استثنائى‌يه اشارتدر .

وهو الذى دل على النتيجه
اوضد ها بالفعل لابالقوة

قياس استثنائى نتيجه‌يه ياخود نتيجه‌نك ضدنه بالفعل دلالت ايدن قياسدر . بالقوه دلالت ايلمز .

قياس استثنائيده مقدمهٔ شرطيه كبرى مقدمهٔ استثنائيه صغرى تسميه اولنور . چونكه مقدمه استثنائيه‌نك شمولى آز مقدمهٔ شرطيه‌نك شمولى چوقدر .

فان يك الشرطى ذا اتصال
انتج وضع ذاك وضع التالى

قضيهٔ شرطيه اكر متصله‌ايسه مقدمى وضع واثبات تالينك وضع واثباتنى استلزام ايدر .

ورفع تال رفع اول ولا
يلزم فى عكسهما لما انجلى

متصله‌لردن مركب اولان قياس استثنائيلرده تالينك نفى ورفعى مقدمك رفعنى انتاج ايدر چونكه اعمك اثباتندن اخصك نه اثباتى ونه‌ده نفى لازم كليه‌جكندن اثبات مقدم ايله رفع تالى عكسلرندن يعنى اثبات تالى ونفى مقدمدن انتاج لازم كلير .

مثلا كلما كان هذا انساناً كان حيواناً لكن حيوان دنيلورسه بو قياس منتج اولمديغى كبى كلما كان هذا انساناً كان حيواناً لكن انسان) شكلنده استثنا اولنورسه بو دخى انتاج ايدمز .

وان يكن منفصلاً فوضع ذا
رفع ذاك و العكس كذا

اكر قياس استثنائينك مركب اولديغى شرطيه‌لر منفصله

ايسه طرفيندن برينك اثباتى طرف ديكرك نفى ورفعنى استلزام
ايدر وطرفلردن برينك نفيى طرف آخرك اثباتنى انتاج ايدر .
ذكر اولنان قاعده منفصلهٔ حقيقيه‌ده جارى اولور . اكر
منفصله مانعة الجمع اولورسه طرفلردن برينك اثباتى طرف
آخرك نفيني استلزام ايدر . فقط برينك رفع ونفيى طرف
آخرك اثباتى استلزام ايتمز اكر مانعة الخلو اولورسه مانعة
الجمعك عكسيدر .

مثلا اما ان يكون هذا الشى غير ابيض او غير اسودلكنه
ابيض دنيلورسه نتيجه فهو غير اسود چيقار . لكنه اسود
ديه استثنا اولنورسه فهو غير ابيض نتيجه‌سنى استلزام ايدر .

فصل فى لواحق القياس

ومنه مايدعونه مركبا
لكونه من حجج قد ركبا

متعدد حجتلردن مركب اولمسندن طولايى قياس مركب
تسميه اولنان قياسلر دخى اقسام قياسدندر .

فركبنه ان ترد ان تعلمه
واقلب نتيجةً به مقدمه

بو نوع قياسك كيفيت تركيبنى بيلمك ايستر ايسه‌ك اولكى

ايكى مقدمه‌نك نتيجه‌سنى تكرار صغرى يابه‌رق قياس ثانيى
تركيب ايت .

يلزم من تركيبها باخرى
نتيجةً الى هلم جرا

اشبو نتيجه‌دن عبارت اولان مقدمه‌نك مقدمه اخرى ايله
تركيبندن ديكر نتيجه حاصل اولور . مقدمه اخرى ايله تركيب
ايديله‌رك بر قياس دها حاصل اولور والى آخره بو وجهله
كيدر .

مثلا كل انسان حيوان وكل حيوان حساس نتيجه كل
انسان حساس چيقار .

بو نتيجه قياس آخره ضم ايله صغرى يابه‌رق وكل انسان
حساس وكل حساس نام شكلى اوزره بر قياس ثانى ترتيب
اولنور بونك نتيجه‌سى‌ده كل انسان نام چيقار .

متصل النتايج الذى حوى
يكون اومفصولها كل سوى

نتايجى حاوى اولان يعنى بالفعل مذكور اولان قياسلر
متصل النتايج اولور نتايجى بالفعل مذكور اوليان قياسلره
مفصول النتايج اولور .

مثال (سابقده كل انسان حيوان وكل حيوان حساس وكل
حساس نام نتيجه‌لر مطوى اولورسه مفصول النتايج اولور .
ديكر مثال :

(كل آخذ المال خفية سارق وكل سارق يحد) مفصول النتائج در .

بونى موصول النتائج يابار ايسه‌ك (هذا الشخص آخذ المال خفية سارق فهذا الشخص سارق وكل سارق يحد فهذا الشخص يحد صورتلرنده نتيجه‌لر دائما كله‌جك قياسك صغراسى اولور.

وان بجزئى على كل استدل

فذا بالاستقرا عند هم عقل

اكر حكم جزئى ايله حكم كلى‌يه استدلال اولنورسه منطقيون نزدنده اكا استقرا تسميه اولنور .

(وان بجزئى) موصوفى مقدردر بحكم جزئى على حكم كلى ديمكدر .

(وان) كلمه‌سى استدل فعلنه داخلدر وان استدل ديمكدر .

استقرا كل حيوان يحرك الفك الاسفل عند المضغ الا التمساح كبى .

انسان آت مركب فاره قيون كبى حيوانات برر برر تتبع اولنورسه حيوانات برشى يركن آلت چكه‌سنى اوينادينى كوريلور. بو جزئيات تتبع اولندقدن صكره كل حيوان يحرك فكه الاسفل عند المضغ حكم كليسى وضع اولنور .

فقط بو استقرا ناقص چونكه آلت چكه‌سى عمود فقارى دنيلان آرقه كميكنه مربوط اولان حيوانلر آلت چكه‌سنى اوينادامزلر استقرا نامه مثال كل حيوان ميت قضيه‌سيدر .

مصنف مرحوم لواحق قياسدن قياس مركب قياس استقرائى قياس تمثيلى ذكر ايلدى قياس خلفى‌يى ترك ايلدى (قياس خلفى) مطلوبك ثبوتى نقيضنك ابطاليله اثبات ايلمكدر.

جناب حقك قدمنى اثبات ايچون لو لم يكن قديما لكان حادثا لزم المحال وما ادى الى المحال باطل واذ بطل ذلك بطل ما ادى اليه يعنى جناب حق قديم اولمزسه حادث اولور اكر حادث اولورسه محالى مستلزم اولور محالى مستلزم اولان باطلدر قديم اولماسيده باطلدر بو باطل اولورسه مؤدى دخى باطلدر .

بناء عليه مطلوب اولان قدم ثابتدر .

وعكسه يدعى القياس المنطقى

وهو الذ قدمته فحقق

بونك عكسى يعنى حكم كلى ايله حكم جزئى‌يه استدلال اولنورسه قياس منطق تسميه اولنور بو قياس منطقينك تعريف وايضاحنى تقديم ايتدك يعنى مقدمجه بيان ايلدك سنده تحقيق علوم ايت .

وحيث جزئى على جزء حمل

لجامع فذاك تمثيل جمل

اره‌لرنده مشترك بر جهت جامعه‌دن طولايى هر نره‌ده بر جزئى ديكر جزئى اوزرينه حمل اولنورسه اكا تمثيل دينور كه قياس فقهادن معدود در . جامع سكردن ايچون نبيذك حرمتنه حكم ايتمك كبى چونكه نبيذ ايله اسكارده مشتركدر .

ولا مفيد القاطع الدليل

قياس الاستقراء والتمثيل

منطقيونه كوره قياس استقراء و تمثيلدن هر برى قطع افاده ايتمز .

استقراءك قطع افاده ايتمامسى ناقص اولديغى وقتده‌در اكر تام اولورسه قطع افاده ايدر .

اقسام الحجة

و حجة نقلية عقلية

اقسام هذى خمسة جلية

حجة يا نقليه ياخود عقليه اولور. بونك اقسامى بشدر :

(حجة) مبتدادر. جنس حجة ياخود تفصيلى قصد اولنان حجت معناسنه اولمسى مبتدا اولمقلغى مصححدر (نقليه) نقله منسوب معناسنه‌در. دليل نقله مستند ايسه‌ده مدرك عقلدر. (حجة نقليه) ايكى مقدمه‌سى ياخود بريسى كتاب مجيددن ياخود احاديث شريفه‌دن ياخود اجماع امتدن اخذ اولنان دليلدر . بو اخذ ايستر صريحى اولسون ايستر استنباط طريقيله اولسون (اقسام هذى) هذى ضميرى عقليه‌يه راجعدر.

خطابة شعر و برهان جدل

و خامس سفسطة نلت الامل

خطابه، شعر، برهان، جدل بشنجيسى سفسطه‌در. بونلرى بيلەرك نائل امل اوله‌سين.

اجلها البرهان ماالف من

مقدمات باليقين تقترن

اقسام حجتك اجل واعظمى برهاندر. يقينيات مقارن اولان مقدماتدن تأليف اولنمشدر. (ماالف) برهانك عطف بيانيدر. ياخود مبتداى محذوفك خبريدر. مقدمات بوراده عقليه، نقليه، ضروريه ونظريه‌يى شاملدر .

من اوليات مشاهدات

مجربات متواترات

مقدمات يقينيه، اوليات، مشاهدات، مجربات، متواتراتدن مؤلفدر.

(من اوليات) (من مقدمات) دن بدلدر . اوليات يالكز طرفينى تصور ايله حكم وادراك اولنان قضيه‌لردر. كل جزءدن بيوكدر. بر ايكينك نصفيدر كبى.

(مشاهدات) عقلك حس باطنى ايله حكم ايتديكى قضيه‌لردر آجلق الم ويرر كبى حس ظاهرى ايله محسوس اولان قضيه‌لره محسوسات ديرلر .

(مجربات) مكرر ايشلمكله عقلك ادراك ايتديكى قضيه‌لردر. سولفاتا ايصتمه‌يى كسر. سقمونيا صفراىى تسهيل ايدر كبى.

(متواترات) سوزلرينه امن واعتماد اولنان وكذب اوزرينه

اتفاقلری محال اولان بر قومدن ایشیتمکله عقلك تصدیق
ایتدیکی قضیه‌لردر . حضرت محمد علیه السلامدن معجزات
شریفه ظهور ایتدیکی کبی .

وحدسیات ومحسوسات

فتلك جملة اليقينيات

حدسیات ومحسوساتدن دخی مؤلف اولور . مقدمات
مذکوره یقینیاتدر .

(محسوسات) حس ظاهری ایله معلوم اولان قضیه‌لردر .

(تعریفی)

(خطابه) خانك فتحی ایله قرأة اولنور . (ماركبت من
مقدمات مقبولة او مظنونة) یعنی خطابه مقدمات مقبوله ویا
مظنونه‌دن ترکب ایدن دلیلدر .

مقدمات مقبوله‌یه مثال: «العمل الصالح يوجب الفوز وكل
ماكان كذلك لاينبغي اهماله ينتج ان العمل الصالح لاينبغي اهماله»
عمل صالح فوز ونجاتی موجب اولوب ، فوز و نجاتی موجب
اولان شیئی اهمال لایق اولماز . نتیجه : عمل صالحی اهمال
لایق اولمز .

مقدمات مظنونه‌یه مثال : «فلان يطوف بالليل في محل
الاشتباه مع السلاح وكل من كان كذا فهو سارق ينتج فلان
سارق» فلان آدم کیجه محل اشتباهده سلاح ایله طولاشیور .
بویله اولان ذات سارقدر . نتیجه: فلان سارقدر .

(شعر) ماركب من مقدمات تنبسط منها النفس اوتنقبض .
انبساطه مثال : بو خمردر . خمر یاقوت سیاله‌در کبی . تنفیره
مثال: عسلدن تنفیر ایچون (بو بالدر . بال آجی وقوصدیریجی
بر شیدر) کبی . برهانك تعریفی ذکر اولنمشدر . (جدل) (ماركب
من مقدمات مشهورة اومسلمة عندالناس وعندالخصم) . جدل
- ناسك یاخود خصمك نزدنده مقدمات مشهوره یاخود
مسلمه‌دن ترکب ایدن دلیلدر . اوله مثال: ظلم قبیحدر . هرقبیح
تعییب اولنور . مسلمه‌یه مثال : احسان خیردر . خیر زینت
معنویه‌در کبی . ناس نزدنده مقبول ومسلم اولدیغنه مثال : زیدك
قولی خبر عدلدر . خبر عدل ایله عمل اولنور . نتیجه: قول زید
ایله عمل اولنور .

(سفسطه) ماركب من مقدمات وهمية كاذبة او شبيهة بالحق
او بالمشهورة . اوله مثال : حجر میتدر . هرمیت جمادر کبی .
ایکنجی‌یه مثال: صورت مجسمهٔ فرسه اشارت ایله بو فرسدر .
فرس کشنر . بوصورت کشنر . اوچنجی‌یه مثال : علمی اولمیان
کیمسه الفاظ واصطلاحات علوم ایله تکلم ایدرسه بویله آدمه
اشارت ایله بو آدم الفاظ واصطلاحات علوم ایله تکلم ایدیور
بویله تکلم ایدن آدم عالمدر . بو آدم عالمدر کبی . بوقسم سفسطه‌یه
مشاغبه دیرلر . مغالطهٔ خارجیه دخی سفسطه‌دندر ایکی آدم
مباحثه ایدرکن بریسی دیکرینه غلبه چالق ایچون خصمنك
ذهن و فکرینی اشغال ایده‌جك برکلام ایله غضب وحدته

كثيرمكدر . بووجهله كندى جهلنى اورتمكدر . بوبزم زمانمزده‌كى مباحثه‌لرده بك چوقدر .

برهان ايكى قسمدر . (لمى وانى (لمى) علت ايله معلوله استدلال اولنمقدر . زيد متعفن الاخلاطدر . متعفن الاخلاط محمومدر كبى . (انى) معلول ايله علته استدلال اولنور . اوزاقدن كورينان دومان ايله اوراده آتش اولديغنه استدلاله كبى .

وفى دلالة المقدمات
على النتيجه خلاف آتى

مقدماتك نتيجه‌يه دلالتده آتيده‌كى اختلاف واردر .

عقلى او عادى او تولد
اوواجب والاول المؤيد

مقدماتك نتيجه‌يه دلالتى عقلى ياخود عادى ياخود توليدى ياخود وجوبيدر . مؤيد اولان اولكى يعنى عقلى اولمسيدر . قول ثانى يعنى عادى اولمسيده مذهب حقدر . بناءً عليه دليلك نتيجه‌يى استلزام ايتمسى اهل حقه كوره عقلى وعاديدر تولدى ياخود وجوبى اولمسى باطلدر . معتزله‌يه كوره توليديدر . فلاسفه‌يه كوره دليل نتيجه‌يى استلزامده علت مؤثره اولديغندن وجوبيدر . قولين آخيرين باطلدر . علم كلامده بطلانى اثبات اولنمشدر .

وخطاء البرهان حيث وجدا
فى مادة او صورت فالمبتدا

برهانك خطاسى هرقنغى تركيبده بولنورسه بولنسون يا صورتده ياخود ماده‌ده اولور .

فالمبتدا آشاغيده‌كى بيته مربوطدر . فالاول ديمكدر . يعنى خطاى اول معناسنه در .

فى اللفظ كاشتراك اوكجمل ذا
تباين مثل الرديف مأخذاً

اولكى خطا لفظده اولور . اشتراك سببيله حاصل اولان خطا كبى ياخود لفظ متباين لفظ مرادف كبى اخذ ايله خطا ارتكاب اولنور .

(كجمل ذا) (ذا) مضاف اليه ومجرور ايكن الف ايله كتب وتحرير اولنمسى اسماء ستهٔ معتله‌ده اولان قصره مبنى ايسه‌ده اسماء مذكوره‌دن (ذا) لفظنده قصر لغتى اولمديغنك بيانيله بعض شراح اعتراض ايده‌رك بيت مذكورى (فى اللفظ كاشتراك او كجمل ذى) (تباين مرادفاً فى المأخذ) بيتنه تحويل ايلمشلردر .

لفظ مشترك استعماليله خطايه مثال : مثلا شمسه اشارتله (هذا عين وكل عين يشرب منه فهذا يشرب منه) بو مثالده شمسى قصد ايدرك (هذا عين) صغراسى طوغريدر . فقط آنكله مشترك اولان عين لفظى كبراده استعمال ايله خطا ايدلمشدر . چونكه كبراده‌كى عين عين الما معناسنه‌در .

ياخود متباين اولان لفظى اخذ ايله خطا واقع اولور .
مثلا سيف ايله صارم بيننده تباين جزئى اولديغندن كسميه‌جك
صورتده قليج كبى . بايلان شيئه اشارتله (هذا سيف وكل
سيف صارم) ديه‌رك صارم ايله قاطع قصد ايدوب (هذا صارم)
نتيجه‌سنى ورر ايسه‌ده بونك ماده‌سنده خطا اولوب اشبو
خطا مباين مذكورك زيد انسان وكل بشر حيوان مثالنده‌كى
مرادف كبى اخذ اولنمسندن نشأت ايتمشدر .

وفى المعانى لالتباس الكاذبه
بذات صدق فافهم المخاطبه

معانى‌ده اولان خطا قضيهٔ كاذبه‌نك قضيهٔ صادقه‌يه مشابهتندن
طولايى معناجه اولان خطادر . بو كلامى سن فهم ايت .

كمثل جعل العرضى كالذاتى
او ناتج احدى المقدمات

عرضى‌يى حكمده ذاتى كبى قيلمق ياخود نتيجه‌يى مقدمه‌
لردن يعنى صغرى وكبرادن برينك عينى ياپمقدر .

والحكم للجنس بحكم النوع
وجعل كا القطعى غيرالقطعى

وجنسه نوعك حكمى ايله حكم اولنمق وغير قطعى‌يى قطعى
كبى قيلمق مثللودر .

والثان كالخروج عن اشكاله
وترك شرط النتج من اكماله

صورتده اولان خطا اشكال قياسدن خروج ايتمك واسباب
اكمالدن اولديغى حالده شرط انتاج ترك اولنمق كبيدر .
مؤلف كتابك تكميل اولديغنه اشارت ايچون (اكماله)
عباره‌سيله كلامى اتمام ايتمشدر .

هذا تمام الغرض المقصود
من امهات المنطق المحمود

بو كلام محمود اولان منطقك اصول وقواعدندن غرض
ومقصودك تماميدر .

قد انتهى بحمد رب الفلق
مارمته من فن علم المنطق

فن منطقدن اتمامنى قصد ايتديكم بو كتاب رب الفلق
اولان جناب حقه حمد وثنا ايله رسيدهٔ حسن ختام اولدى .
(رمته) (قصدته) معناسنه‌در .

نظمه العبد الذليل المفتقر
لرحمة المولى العظيم المقتدر

عظيم مقتدر اولان مولاى متعال حضرتلرينك رحمتنه
محتاج بولنان عبد ذليل بو كتابى نظم ايتدى .

الاخضرى عابد الرحمن
المرتجى من ربه المنان

جناب رب مناندن اميدوار اولان عبدالرحمن الاخضريدر .

مغفرة تحيط بالذنوب

وتكشف الغطا عن القلوب

قلبلردن غطا و حجابی کاشف گناهلری محیط بر مغفرت
مهمه‌یی امید ایدیجیدر .

وأن يثبنا بجنة العلا

فانه اكرم من تفضلا

دخی جناب حقدن جنت اعلا ایله مثاب اولمقلغمزی امید
وارم . زیرا جل شانه حضرتلری فضل وکرم اظهار ایدنلرك
اکرمیدر .

وكن اخي للمبتدي مسامحا

وكن لاصلاح الفساد ناصحاً

ای قرنداشم مبتدیلر ایچون مسامحه ایله آنلرك اصلاح
فسادی خصوصنده ناصح اول .

اذ قيل كم مزيف صحيحاً

لاجل كون فهمه قبيحاً

زیرا دنیلمشدرکه کندی فهم وفکرلرینك قبیح اولدیغندن
طولایی چوق کیمسه‌لر قول صحیحی تزییف وتعییب ایدیجیدر.
مؤلف (وكم من عائب قولاً صحيحاً . وآفته من الفهم
السقيم) بیته اشارت ایلمشدر .

واصلح الفساد بالتأمل

اصلاح فساد تأمل وتأنی ایله حصول پذیر اولور. اصلاح
فساده دوشنمکسزین بردنبره تشبث اولنورسه فائده ویرمز .

وقل لمن لم ينتصف لمقصدي

العذر حق واجب للمبتدي

ثم مقصدمه انصاف ایتمیان آدمه سویله‌که اعتذار مبتدی
ایچون برحق واجبدر .

ولبني احدى وعشرين سنة

معذرةٌ مقبولةٌ مستحسنة

یکرمی بر یاشنده اولان برذات ایچون یعنی مؤلف ایچون
حداثت سنندن طولایی مقبول ومستحسن معذرتی واردر .

وكان في اوائل المحرم

تأليف هذا الرجز المنظم

بومنظوم اولان مختصری تألیف محرمك اوللرنده اولدی.

من سنة احدى واربعين

من بعد تسعة من المئين

طقوزیوزدن صکره قرق برنجی سنه‌دن محرم آینده ایدی.
یعنی طقوز یوز قرق بر سنه‌سی محرم آینك اوللرنده ایدی.

ثم الصلاة والسلام سرمداً

على رسول الله خير من هدى

صلاة وسلام دائمی مظهر هدایت الهی اولانلرك خیرلوسی

مغفرةٍ تحيط بالذنوب

وتكشف الغطا عن القلوب

قلبلردن غطا و حجابی کاشف کناهلری محیط بر مغفرت
مهمه‌یی امید ایدیجیدر .

وأن يثبنا بجنة العلا

فانه اکرم من تفضلا

دخی جناب حقدن جنت اعلا ایله مثاب اولمقلغمزی امید
وارم . زیرا جل شانه حضرتلری فضل وکرم اظهار ایدنلرك
اکرمیدر .

وکن اخی للمبتدی مسامحا

وکن لاصلاح الفساد ناصحاً

ای قرنداشم مبتدیلر ایچون مسامحه ایله آنلرك اصلاح
فسادی خصوصنده ناصح اول .

اذ قيل کم مزيف صحيحاً

لاجل کون فهمه قبيحاً

زیرا دنیلمشدرکه کندی فهم وفکرلرینك قبیح اولدیغندن
طولایی چوق کیمسه‌لر قول صحیحی تزییف وتعییب ایدیجیدر.
مؤلف (وکم من عائب قولاً صحیحاً . وآفته من الفهم
السقیم) بیتنه اشارت ایلمشدر .

واصلح الفساد و بالتأمل

وان بديهةً فلا تبدل

اصلاح فساد تأمل وتأنی ایله حصول پذیر اولور. اصلاح
فساده دوشنمکسزین بردنبره تشبث اولنورسه فائده ویرمز .

وقل لمن لم ينتصف لمقصدی

العذر حق واجب للمبتدی

ثم مقصدمه انصاف ایتمیان آدمه سویله‌که اعتذار مبتدی
ایچون برحق واجبدر .

ولبنی احدی وعشرين سنة

معذرةٌ مقبولةٌ مستحسنة

یکرمی بر یاشنده اولان برذات ایچون یعنی مؤلف ایچون
حداثت سنندن طولایی مقبول ومستحسن معذرتی واردر .

وکان فی اوائل المحرم

تأليف هذا الرجز المنظم

بومنظوم اولان مختصری تألیف محرمك اوللرنده اولدی.

من سنة احدی واربعين

من بعد تسعة من المئين

طقوزیوزدن صکره قرق برنجی سنه‌دن محرم آینده ایدی.
یعنی طقوز یوز قرق بر سنه‌سی محرم آینك اوللرنده ایدی.

ثم الصلاة والسلام سرمداً

علی رسول الله خير من هدی

صلاة وسلام دائمی مظهر هدایت الهی اولانلرك خیرلوسی
اولان حضرت فخر رسالته اولسون .

واله وصحبه الثقات

السالكین سبیل النجاة

دخی صلاة وسلام فخر رسالتك طریق نجاته سالك اولان آل واصحاب ثقاتنه اولسون .

ما قطعت شمس النهار ابرجا

و طلع البدر المنیر فی الدجا

شمس مضیء نهار كندی برجلرینی قطع ایتدكجه وظلمتده بدر منیر طلوع ایلدیكی مدتجه حضرت محمد علیه السلامه و آل و اصحابنه صلاة وسلام دائم اولسون .

(ابرج) برجك جمعیدر . جمع قلت ایسه‌ده كثرت مقامنده استعمال اولنمشدر .

برج اون ایكیدر : حمل ثور جوزا سرطان اسد سنبله میزان عقرب قوس جدی دلو حوتدر .

(دجی) ظلمت معناسنه‌در .

(بدر) قمرك اون دردنجی كیجه‌سیدر . (منیر) بدرك صفت لازمه‌سیدر .

صوك

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٥	١٣	استعراق	استغراق
٧	١٨	والنطریه	والنظریه
١١	٩	وثنایه	حمد وثنایه
١٢	١١	ذاتك	ذاتك
١٣	١٧	ینظهرن	یظهرن
١٤	٧	مقتنی	مقتفی
١٧	١	ترحم تصلیه	ترحم وتصلیه
٥٥	١٨	فی الاقاق	فی الافاق
٨١	١٧	انول	انزل
٨٣	١٦	لمذكوره	المذكوره
٩٧	١٦	لكن	لكنه
٩٧	١٨	لكن	لكنه
١٠١	٢	تمثیلی	تمثیلیی